

**Борисенко Н.М.
Бальоха А.С.**

**Збірка
авторських програм з дисциплін
природничого циклу
кафедри природничо-математичних
дисциплін та логопедії**

Херсон

Збірка
авторських програм з дисциплін природничого циклу
для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр»
спеціальності 013 Початкова освіта, 012 Дошкільна освіта
денної та заочної форми навчання

Укладачі:

Борисенко Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра природничо-математичних дисциплін та логопедії.

Бальоха Альона Сергіївна, викладач кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії.

Рецензенти:

Григорович Ольга Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний університет, кафедра дошкільної та початкової освіти;

Спринь Олександр Борисович, кандидат біологічних наук, доцент, Херсонський державний університет, кафедра біології людини та імунології.

Климович Маргарита Володимирівна, кандидат педагогічних наук, директор Бериславського педагогічного коледжу ім. В.Ф. Беньковського Херсонського державного університету;

Затверджено Вченою радою ХДУ
Протокол № 5 від 25.11.2019 р.

Погоджено НМР університету
Протокол № 1 від 16.11.2019 р.

Збірник містить навчальні програми кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії, що забезпечують освітній процес на педагогічних факультетах відповідно до навчальних планів підготовки спеціалістів ступеня вищої освіти «бакалавр», галузі 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта, 012 Дошкільна освіта.

Вступ

Реалізація освітньої концепції Нової української школи, що орієнтована на формування ключових компетентностей на основі інтегрованого підходу та реальних навчальних можливостей, передбачає оновлення нормативних документів, що визначають зміст освіти та вимоги до його засвоєння. Зміна ціннісних орієнтацій, контенту та організації освітнього процесу, персоніфікація навчання вимагає нових підходів до методичної та змістової підготовки фахівців. У наш час здобувач освіти має бути готовим до успішного, конструктивного життя, у повній мірі володіти інструментами формування природничої компетентності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Матеріал збірки містить навчальні програми кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії, що забезпечують освітній процес на педагогічних факультетах відповідно до навчальних планів підготовки спеціалістів ступеня вищої освіти «бакалавр», галузі 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта, 012 Дошкільна освіта.

Мета підготовки професіонала у галузі дошкільної та початкової освіти сформульована через очікувані результати і полягає у формування предметних та загальних компетентностей.

Очікуваними результатами освітнього процесу передбачаємо формування сукупності таких загальних та фахових компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості, які набув студент після завершення вивчення перерахованих дисциплін. **Загальними компетентностями (generic competences, transferable skills)** заявляємо наступні, що формуються у фахівців:

– **здатність спілкуватися державною мовою** та досконало володіти всіма стилями і жанрами усного і письмового мовлення для комунікації з суб'єктами освітнього процесу, з різними соціальними і професійними групами;

– **здатність діяти соціально, відповідально та свідомо**, виявляти національну й особистісну гідність, громадянську свідомість та активність, дбати про розвиток і функціонування громадянського суспільства; мати й обстоювати власну громадянську позицію незалежно від впливу політичних партій і різних конфесій;

– **цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність**, здійснювати професійну діяльність за принципами толерантності, безоціночності іншої особистості; вирішувати конфліктні ситуації і надавати підтримку в нових, проблемних і кризових ситуаціях;

– **здатність вчитися і оволодівати знаннями та мати потребу** вдосконалювати і розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень; самостійно набувати і використовувати нові знання й уміння;

– **здатність генерувати нові ідеї** та бути готовим проявляти ініціативу, приймати доцільні та відповідальні рішення в проблемних ситуаціях; діяти в нестандартних ситуаціях і нести соціальну, етичну відповідальність за прийняті рішення;

– **здатність працювати в команді** та опанувати вміння ставити актуальні завдання, спрямовувати свої зусилля на досягнення цілей, вмотивувати всіх суб'єктів соціальної взаємодії на їх розв'язання; будувати свою діяльність відповідно до моральних, духовних, етичних і правових норм, працюючи в команді. Володіти навичками самоорганізації та саморегуляції;

– **здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел**, володіти практичними способами пошуку наукової та професійної інформації з використанням сучасних комп'ютерних засобів, хмарних технологій, баз даних і знань.

Перелік фахових, предметних компетентностей виділимо у кожній з авторських програм окремо.

Програма

нормативної навчальної дисципліни «Екологія» підготовки бакалаврів напрямку 01 Освіта спеціальності 013 Початкова освіта, 012 Дошкільна освіта (Шифр за ОПП: ОК 5)

Екологія – фундаментальна наука, яка досліджує структуру і функціонування надорганізмових систем, процеси, що відбувалися і відбуваються на Землі у взаємовідносинах живих організмів та їхніх угруповань між собою та природним середовищем.

Предметом вивчення екології є закономірності оптимізації взаємин між людиною і навколишнім середовищем, екосистемами, видами, популяціями живих організмів. Опанування дисципліни «Екологія» є необхідною умовою фундаментальної підготовки майбутнього фахівця у галузі дошкільної та початкової освіти, базовою складовою його соціальної та предметної природознавчої компетентності.

Міждисциплінарні зв'язки: за своїм змістом курс «Екологія» є інтегрованим і базується на міжпредметних зв'язках з такими дисциплінами ЗВО як «Основи природознавства: землезнавство, зоологія, ботаніка», «Безпека життєдіяльності», «Філософія» та знаннях шкільного курсу «Загальна біологія».

1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Метою вивчення дисципліни «Екологія» є формування у студентів необхідної бази знань з теоретичних і практичних питань сучасної екології, розуміння механізму впливу людської діяльності на стан довкілля, формування елементів екоцентричного світогляду та культури взаємодії з природою відповідно до концепції сталого розвитку, формування позитивної мотивації майбутніх вчителів початкової школи та вихователів ЗДО до екологічної й еколого-педагогічної діяльності відповідно до нової освітньої парадигми.

1.2. Мета дисципліни реалізується через систему **завдань**, а саме: оволодіння студентами теоретичними основами екології та надбання ними практичних навичок з екологічної безпеки, раціонального природокористування, збереження і відтворення природних ресурсів, захисту екологічних прав громадян та інтересів держави.

1.3. Очікуваними результатами засвоєння курсу передбачаємо **формування сукупності загальних та фахових компетентностей** майбутнього фахівця дошкільної та початкової освіти. **Фахова компетентність (subject specific competences) майбутніх фахівців у галузі дошкільної та початкової освіти** складається з:

Предметної природознавчої компетентності — здатності розв'язувати проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – суспільство – біота – довкілля», наявності високого рівня знань про екологію, декларативного (наукові теорії, поняття, факти, закони та ін.) і процедурного змісту (знання методів, принципів і прийомів пізнання), теоретичних основ методики організації екологічних проектів.

Результатами вивчення дисципліни передбачаємо:

– **здатність вчитися і оволодівати знаннями:** знаходити шляхи вирішення складних практичних проблем у педагогічній сфері, які стосуються певних екологічних проблем; знати теоретичні і практичні аспекти сучасної екології: об'єкт, предмет і методи сучасної екології;

– **знання основних термінів, понять й теоретичних положень** сучасної екології; загальних закономірностей закономірності розвитку та взаємодії системи «людина – суспільство – біота – довкілля»;

– **усвідомлення** основних форм та особливостей антропогенної дії на оточуюче природне середовище;

– **знання** еволюції взаємовідносин людини і природи, структуру навколишнього середовища; розпізнавати особливості функціонування біосфери і окремих екосистем,

великого та малого кругообігу речовин, енергії та інформації в біосфері, формування і динаміку природних ресурсів Землі;

– **вміння** класифікувати завдання, методи сучасної екології як біологічної науки; визначати характеристику основних екосистем, основні екологічні поняття і закони;

– **здатність генерувати нові ідеї**: проявляти ініціативу, приймати доцільні та відповідальні рішення в проблемних ситуаціях; діяти в нестандартних ситуаціях і нести соціальну, етичну відповідальність за прийняття рішення щодо збереження компонентів природного середовища (атмосфери, гідросфери, літосфери, рослинного і тваринного світу) екологічні наслідки природних і антропогенних катастроф, значення міжнародного співробітництва в галузі охорони природи;

- **здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел**: отримувати, аналізувати й використовувати у педагогічній діяльності інформацію щодо екологічного стану і екологічних наслідків втручання людини у довкілля.

- **володіння можливостями** використання інноваційних педагогічних технологій, основами проектної діяльності в процесі формування екологічної культури молодших школярів, володіння техніками обрання та створення необхідних для підтримки навчального процесу ІТ – засобів; реалізації можливостей педагогічних технологій (особистісно-орієнтованої, розвитку критичного мислення, проектної) в системі формування екологічної культури (**технологічна компетентність**);

- **здатність до пошуку, збору, перетворення інформації** та її критичне та систематичне використання; застосування інструментів для створення, представлення та розуміння складної інформації, вміння знаходити матеріали та послуги в Інтернеті, їх пошуку та вміння ними користуватися, розуміння значення інформаційних технологій в особистому, соціальному та професійному житті, критичне сприйняття екологічних криз на території України, розуміння потенційних загроз для довкілля (**інформаційна компетентність**);

– **оволодіння науковим мисленням**, умінням спостерігати й аналізувати екологічні ситуації в Україні та світі, висунення гіпотези для вирішення екологічних питань, виконання дослідницької роботи, аналізування наукової літератури (**дослідницька компетентність**);

– **вміння визначити напрямок** екологічної діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі роботи, і передбачення кінцевого результату (**проектувальна компетентність**);

– **вміння залучати учнів** до екологічних проектів і співробітництво з ними в досягненні поставленої мети (**організаційна компетентність**);

– **вміння здійснювати аналіз виконаної** проектної діяльності, визначення переваг та недоліків в організації роботи екологічного спрямування (**оцінно-контрольної компетентності**);

– **професійної якості особистості**, яка дає можливість найефективніше здійснювати рефлексивні процеси, сприяє творчому підходу до екологічної проектної діяльності, досягненню її максимальної ефективності й результативності (**рефлексивна компетентність**).

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути такий досвід у сфері **комунікацій**:

- отримувати, аналізувати й використовувати у педагогічній діяльності інформацію щодо екологічного стану і екологічних наслідків втручання людини у довкілля;

- **здатність до пошуку шляхів** вирішення складних практичних проблем у педагогічній сфері, які стосуються певних екологічних та соціальних проблем.

Після вивчення навчальних дисциплін студент має набути такі якості у сфері **автономності та відповідальності**:

- вміння отримувати, аналізувати і з високим рівнем відповідальності застосовувати екологічну інформацію у процесі розробки і управління процесом екологічного виховання майбутніх вчителів та вихователів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Об'єкт та предмет дослідження екології, основні завдання.

Екологія як наука, її сучасний стан і місце серед фундаментальних та прикладних наук. Структура макроекології. Методи екологічних досліджень. Розвиток екології як науки. Історія виникнення екологічних знань, еволюція та роль екологічних знань у становленні цивілізації. Антропоцентричний та біоцентричний підходи. Завдання і напрями, методи та об'єкти сучасних екологічних досліджень. Системний підхід в екології. Емерджентні властивості природних систем. Екологічна система органічного світу. Основні закони екології. Закони Коммонера. Правило Одума.

Екологічні системи, їх структура, енергетика, властивості.

Екосистеми – основні структурні одиниці сфери життя. Основні типи екосистем. Процеси що відбуваються в екосистемі. Потоки інформації, речовини, енергії. Функції, кількість і головні властивості живої речовини в екосистемах, відповідність основним законам термодинаміки. Визначення понять «харчовий ланцюг», «трофічний рівень», «консументи». Поняття, угруповання, біоценоз, екосистема популяція, біотоп, біогеоценоз.

Критерії виділення екосистем. Компоненти, будова і закони формування їх структури. Біотична будова екосистеми. Характер зв'язків у екологічній системі. Трофічні ланцюги, рівні, сітки, піраміди. Енергетичні характеристики навколишнього середовища. Сонячна енергія і теплове випромінювання. Енергетичний аналіз екосистеми. Продуктивність екосистеми та її біотична та екологічна рівновага. Стійкість та життєздатність екосистем. Екосистеми різних рівнів. Класифікація різних екосистем, основні екосистеми світу та їх динаміка. Особливості наземних і водних екосистем, їх різноманітність. Екосистеми півдня України, їх розвиток і саморегулювання.

Фактори середовища та загальні закономірності їх дії на організм.

Організм та середовище (аутекологія) – наука про взаємини організмів з природними факторами. Поняття «середовище», умови існування організмів. Основні середовища життя. Класифікація екологічних факторів. Поняття про ресурси. Лімітуючі фактори та екологічна валентність виду. Абіотичні фактори середовища і адаптація до них організмів. Біотичні фактори. Антропічні чинники. Спільний вплив екологічних факторів на організм. Закони аутекології: закон мінімуму, закон толерантності.

Структура і динаміка популяцій.

Поняття популяції. Популяції як головна форма існування і еволюції живої речовини. Структура популяцій. Демекологія. Просторова, вікова, статевая структура популяцій. Особливості популяцій рослин і тварин. Типи взаємин між особинами в популяціях та міжпопуляційні взаємини: нейтралізм, конкуренція, аменсалізм, хижацтво, паразитизм, коменсалізм, протокооперація, мутуалізм.

Біоценози як природні угруповання.

Біоценози, фітоценози, зооценози. Біотопи, біогеоценози. Продуценти, консументи, редуценти. Синекологія – вчення про екологію угруповань. Біоценоз і його динаміка як результат міжвидових взаємин. Поняття про екологічну нішу. Біоугруповання та їх стійкість. Класифікація біоценозів.

Фітоценоз. Видовий склад, структура фітоценозу. Просторова структура фітоценозу (горизонтальна, вертикальна). Видове різноманіття. Класифікація фітоценозів. Поняття про сукцесію фітоценозів. Стійкість фітоценозів до антропопресингу. Основні фітоценози півдня України.

Біосфера - найбільша екосистема Землі.

Поняття «біосфера». Ідея біосфери (Лінней, Ламарк, Бюффон, Гумбольдт, Зюсс). Вчення В.І. Вернадського про біосферу. Властивості біосфери. Сучасні погляди на еволюцію біосфери. Структурні елементи біосфери як глобальної екосистеми. Межі розповсюдження життя в географічній оболонці Землі. Ідея «ноосфери».

Буферні системи захисту життя на Землі – атмосфера, іоносфера, озоновий шар, океани, моря, роль лісів, особливо гілеї. Закономірності функціонування біосфери. Джерела і потоки енергії в біосфері. Біогеохімічні цикли води, азоту, фосфору, вуглецю, кисню, сірки. Природні ресурси. Виснаження природних ресурсів. Проблема забруднення ґрунтів, літосфери, Світового океану, атмосферного повітря, опустелювання, руйнування озонового шару, кислотні дощі, радіаційне забруднення. Парниковий ефект.

Екологічні аспекти господарської діяльності людини.

Екологічна ситуація у світі. Екологічна ситуація в Україні. Екологічна діяльність Римського клубу. Сучасний стан біосфери і причини її деградації. Розвиток глобальної екологічної кризи та її прояви. Екологічна криза та екологічна катастрофа. Типології екологічних криз у сучасних дослідженнях. Екологічні аспекти науково-технічного прогресу. Екологічний прогноз. Концепція сталого розвитку.

Світові природні та антропогенні глобальні екологічні проблеми як результат порушення саморегуляції екосфери. Загальна характеристика і типологія глобальних екологічних проблем.

Глобальна енергетична проблема, необхідність впровадження нових альтернативних видів енергії. Історична деградація агроекосистем під впливом меліорації. Урбоекологія. Роль зелених насаджень у місті.

Діяльність людини як чинник екологічних проблем. Світоглядні зміни у ставленні людини до природи в умовах техногенного суспільства. Загроза екологічної катастрофи. Концепція існування єдиної соціоекосистеми за поглядами вітчизняних екологів М. Голубця, Г. Бачинського. Соціоекосистема як ноосферний стан існування людини і природи.

Сучасний стан довкілля в Україні.

Стратегія і тактика еколого-збалансованого розвитку України. Географічні, економічні, демографічні особливості країни. Традиції природокористування. Характеристика стану навколишнього середовища і здоров'я жителів України. Вплив Чорнобильської катастрофи, наслідки аварії. Шляхи виходу з екологічної кризи. Основи раціонального природокористування. Безвідходні та маловідходні виробництва. Технічні засоби для забезпечення маловідходних процесів. Поняття екологічного моніторингу. Екологічний паспорт. Екологічний ризик. Екологічне право України. Державна політика України в галузі охорони довкілля.

Концепція сталого розвитку України: плани і реальність. Участь держави в міжнародній природоохоронній діяльності. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Україні. Екологічна безпека України.

Виховання екологічної свідомості та ноосферного мислення.

Екологічна освіта. Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища. Соціальна екологія. Концепція ООН «Про сталий людський розвиток». Виникнення соціальних конфліктів на базі екологічної нерівності територій і спільнот людей, що на них мешкають. Нові підходи до вирішення проблеми забруднення навколишнього середовища в умовах суцільної глобалізації і інформатизації суспільства. Міжнародні екологічні організації. Масові громадські рухи і політичні партії, їх спрямованість і форми діяльності у вирішенні екологічних проблем. Рухи антиглобалістів, їх причини. Екологізація людської діяльності.

Формування екологічної свідомості і ноосферного мислення як єдиний можливий шлях продовження життя цивілізації на Землі. Витоки і недоліки ноосферної концепції (В.І. Вернадський і П'єр Тейяр де Шарден). Сучасне трактування ідеї ноосфери. Стратегія і тактика виживання людства. Людська діяльність як геологічна сила - В.Вернадський.

Роль та завдання безперервної екологічної освіти і виховання у підготовці майбутніх учителів початкових класів. Формування екологічної етики і екоморальних норм. Екологічна культура.

3. Список рекомендованої літератури.

Основна література

1. Білявський Г.О. Основи екології: [підручник] / Г.О. Білявський, Р.С. Фурдуй, І.Ю. Косьтіков. – [3-ге вид.]. – К.: Либідь, 2006. – 408 с..
2. Корсак К.В., Плахотнік О.В. Основи екології: [навч. посібник] / К.В. Корсак, О.В. Плахотнік. – К.: МАУП, 1998. – 228 с.
3. Кучерявий В.П. Екологія: [підручник] / В.П.Кучерявий. – Львів: Світ, 2000. - 493 с.
4. Заверуха Н.М. Основи екології: [навч посібник] / Н.М. Заверуха, В.В. Серебряков, Ю.А. Скиба. - [2-ге вид.]. – К.: Каравелла, 2008. – 304 с.
5. Мягченко О.П. Основи екології: [підручник] / О. П. Мягченко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 312 с.
6. Потіш Л.А. Екологія: [навч. посібник] / Л.А. Потіш. – К.: Знання, 2008. – 272 с. (Вища освіта ХХІ століття).
7. Голубець М.А. Середовищезнавство – перспективний розділ науки. / М.А.Голубець // Вісник Академії наук України. – № 8. – 2007. – С.3-13.

Допоміжна література

1. Барановський В.А. Екологічний атлас України. / В.А. Барановський. – К.: Географіка, 2000. – 256 с.
2. Білявський Г.О. Основи екології: теорія та практика. [підручник] / Г.О.Белявський – К.: Лібра, 2002. – 352 с.
3. Бойко М.Ф. Екологія Херсонщини: [навч. посібник] / М.Ф. Бойко, С.Г. Чорний. – Херсон: Терра, 2001. – 155 с.
4. Гайнірх Д., Гертт М. Екологія: [підручник] / Наук. ред. пер. В.В. Серебряков. – К.: Знання-Прес, 2001. – 287 с.
5. Екологія і культура: [навч. посібник] / В.С. Крисаченко, С.Б. Кримський, М.Л. Голубець та ін. - К., 1991. – 124 с.
6. Журавльова О.В. Екологія: [підручник] / О. В. Журавльова. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. – 48 с.
7. Кучерявий В.П. Екологія: [підручник] / В.П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2000. – 480 с.
8. Плясковський Б.В. Діалектика розвитку екологічної свідомості // Філософські проблеми сучасного природознавства. Культура і соціальна практика. - Вип. 77, - 1991. - С. 71 -78.
9. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: [навч. посібник.] / Л.І.Сидоренко. – К., 2002. – С. 134-141.

Інформаційні ресурси

1. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Херсонській області - офіційний веб-сайт. http://www.library.kherson.ua/young/taur_eco.htm - Екологія Херсонщини.
2. Інформація про стан навколишнього природного середовища Херсонської області <http://ecology.ks.ua/>

Сайти

1. <http://www.studfiles.ru/preview/5176115/page:2/>
2. <http://edufuture.biz/index.php?title=Ек>
3. <http://eremurus.org/http://www.ecolife.org.ua/education/apress/green/index.php>.
4. <http://ualib.com.ua/> - електронна бібліотека (навчальні посібники з екології).

5. <http://www.greensalvation.org/>
6. http://www.library.odeku.edu.ua/UA/Scientific%20library.The%20Odessa%20State%20Environmental%20University_Internet_resources_ua.html - основні інформаційні ресурси Одеського державного екологічного університету.
7. www.e-kniga.in.ua - електронні книги.
8. www.journal.osnova.com.ua
9. Веб-каталог з довкілля. – Режим доступу : <http://www.webdirectory.com/>.
10. Веб-сторінка Екологічної програми Європейської комісії. – Режим доступу : http://www.europanet.com/comm/dgs/environment/index_en.htm.
11. Глобальний ресурсний інформаційний банк даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grida.no>.
12. Еко-бюлетень / РЕЦ-КИЇВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rec-kyiv.org.ua>.
13. Екологічні сторінки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nature.org.ua>.
14. Каталог Українських Web-ресурсів з екології. – Режим доступу : <http://catalog.uinetai.kiev.ua/index.php>.
15. Коаліція українських екологічних неурядових організацій "Альтер-Еко". – Режим доступу : <http://www.alter-eco.org.ua>.
16. Колекція посилань на екологічні сайти. – Режим доступу : <http://www.ceroi.net/index.htm>.
17. Міжнародний суспільний рух "Екологія людини". – Режим доступу: <http://www.ecochel.msk.ru>.
18. Молодіжна екологічна ліга Придніпров'я. – Режим доступу : <http://www.alkar.net/melp>.
19. Суспільний екологічний Інтернет-проект. – Режим доступу : <http://www.ecolife.org.ua>.

Програмно-методичні засоби та електронні засоби навчання

1. ППЗ «Біологія, 11 клас», природничий профіль, для загальноосвітніх навчальних закладів: ЗАТ «Транспортні системи» 4-3 клас.
2. ППЗ «Зелений пакет» інформаційний ресурс ОБСЄ для навчальних закладів.

Нормативні документи

1. Офіційний сайт Міністерства екології і природних ресурсів України. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua>.
2. Сайт Європейського екофоруму. – Режим доступу : <http://www.eco-forum.org>.

4. Форма підсумкового контролю навчання – залік.

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості.

Використовуються методи усного і письмового контролю, що мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності: відповіді на практичних заняттях, наукові есе, групові проекти або презентації, тестові завдання, володіння інформаційним ресурсом «Зелений пакет» (комплект навчально-методичних матеріалів з питань довкілля і сталого розвитку).

5. Засоби та методи навчання:

З метою формування професійної компетентності особлива увага приділяється інноваційним методам навчання, що забезпечують комплексне оновлення освітнього процесу, а саме: комп'ютерній підтримці, впровадженню інтерактивних методів навчання (робота в малих групах, робота з фреймами, опорними схемами, мозковий штурм, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань), моделюванню тих ситуацій реальних протиріч та утруднень що трапляються у професійній діяльності вчителя початкової школи та вихователя закладу дошкільної освіти.

Авторська програма
нормативної навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою»
підготовки бакалаврів напрямку 01 Освіта
спеціальності 012 Дошкільна освіта
(Шифр за ОПП: ОК 19.2)

Розробники:

Москова Тетяна Миколаївна, старший викладач кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії

Борисенко Наталія Михайлівна, к.п.н. доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії

Перебудова педагогічного процесу в закладах дошкільної освіти відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», Базового компоненту програми розвитку дитини дошкільного віку, програми «Дитина» та створення оптимальних умов розумового і фізичного розвитку дитини вимагають певних змін у підготовці спеціалістів. Основним завданням у підготовці фахівців є оволодіння ними знаннями про природу рідного краю, її видову різноманітність, проблеми збереження та використання її потенціалу в гуманізації педагогічного процесу (розвитку розумових, моральних, естетичних сторін особистості дитини). У концепції дошкільного виховання особлива увага приділяється вирішенню завдань екологічного та фізичного виховання дітей, формування у них ціннісного ставлення до природи.

Предметом вивчення дисципліни є зміст, методи і форми ознайомлення дітей з природою в освітньо-виховному середовищі ЗДО.

Міждисциплінарні зв'язки. Зміст курсу ґрунтується на наукових засадах теорії та методики ознайомлення дітей з природою, класичних та сучасних наукових дослідженнях у галузі природознавства, дитячої психології та педагогіки. Тематична структура програми дає змогу вихователю впроваджувати міжпредметні зв'язки з біологією, анатомією, фізіологією, гігієною дітей раннього та дошкільного віку; з педагогікою, психологією та методиками дошкільної освіти.

Викладання курсу органічно пов'язане з проведенням природничої та педагогічної практики.

1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Метою курсу є підготовка майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти до організації процесу ознайомлення дошкільників з природою відповідно до концепції сталого розвитку, формування професійних якостей на засадах компетентнісного підходу.

1.2. Завдання курсу «Основи природознавства з методикою» – сформулювати знання про зміст, методи і форми ознайомлення дошкільників з природою, організаційні умови створення осередку природи. Студенти ознайомлюються з можливостями використання різних об'єктів та явищ природи у роботі з дітьми дошкільного віку, враховуючи природне оточення закладу дошкільної освіти, з надбанням педагогічних традицій українського народу.

1.3. Очікувані результати: сформованість у студентів загальних та фахових компетентностей.

Фахова компетентність (subject specific competences) майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є системною та складається з:

Предметної природознавчої компетентності — здатності самостійно здобувати та поглиблювати знання з різноманітних галузей природничих наук (основні закони, теорії, актуальні проблеми сучасного природознавства), досконало володіти комплексом

сучасних інформаційно-комунікативних технологій та засобів навчання, застосувати здобуті знання, уміння й навички для самовдосконалення та власного професійно-педагогічного зростання.

Технологічної компетентності – здатності проектувати освітньо-виховний процес ознайомлення дітей з природним довкіллям, використовувати плани-конспекти окремих занять за темами з урахуванням різних умов навчання і рівня підготовки дітей, визначати цілі та завдання кожного заняття, обирати ефективні прийоми досягнення сформульованих цілей з урахуванням вікових особливостей дітей; вміти виготовляти дидактичні матеріали, оформлювати групове приміщення, створювати осередок природи, розробляти інформаційні екологічні проекти, створювати модельні об'єкти природних явищ.

Методологічної компетентності – здатності оволодіти методами і прийомами роботи з дітьми в освітньо-виховній діяльності, здійснювати індивідуальний підхід до дитини, розвивати їх творчі здібності тощо; аналізувати зміст методичних посібників; обґрунтовувати ефективність вибору засобів наочності відповідно до дидактичної мети занять; застосувати засоби наочності у процесі ознайомлення з довкіллям; виготовляти засоби наочності.

Інформаційної компетентності – здатності до пошуку, збору та перетворення інформації та її критичного та систематичного використання; використання інструментів для створення, представлення та розуміння складної інформації, вміння знаходити інформацію та послуги в Інтернеті, їх пошук та вміння ними користуватися, розуміння значення інформаційних технологій в особистому, соціальному та професійному житті, критичного сприйняття інтерактивних засобів масової інформації, розуміння потенційних загроз.

Дослідницької компетентності, що передбачає готовність знаходити, аналізувати та застосовувати в практичній діяльності сучасні методики та технології, в тому числі і інформаційні, під час ознайомлення дітей з природою.

Пізнавально-інтелектуальної компетентності – здатності реалізовувати загальноосвітній, розвивальний та виховний потенціал занять; формувати і розвивати інтелектуальну та емоційну сфери особистості дитини, його пізнавальні інтереси, спонукати дітей до обміну враженнями, спільного обговорення побаченого під час спостережень, екскурсій, занять в природі

Проектувальної компетентності – вміння визначити напрямок своєї діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі роботи, і передбачати кінцевий результат.

Організаційної компетентності – здатності організовувати виконання накресленого плану; раціонально поєднувати колективні (фронтальні, групові, парні) та індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожного етапу навчання; здійснювати різноманітні прийоми активізації дітей залежно від їх вікових особливостей; методично доцільно використовувати традиційні наочні посібники, технічні засоби навчання.

Стимулюючої компетентності, що передбачає глибокі знання предмета, ерудицію, моральну культуру, гуманне ставлення до дітей, любов і повагу, теплоту і турботу, щиросердність у ставленні до оточення.

Оцінно-контрольна компетентності – вміння здійснювати зворотній зв'язок у своїй роботі.

Аналітичної компетентності – вміти застосовувати діагностичні методики з метою визначення екологічної компетентності дітей дошкільного віку, діагностувати ставлення дітей до об'єктів природи, вивчати особистість дитини, з метою виявлення рівня сформованості природовідповідних навичок і вмінь, здійснювати контрольну-оцінну діяльність на основі аналізу поведінки дитини на заняттях та у повсякденному житті.

Рефлексивної компетентності – професійна якість особистості, яка дає можливість найефективніше й адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здатності, що забезпечує процес розвитку та саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності й результативності.

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути такий досвід у сфері **комунікацій**:

- отримувати, аналізувати й використовувати у педагогічній діяльності інформацію щодо екологічного стану і екологічних наслідків втручання людини у довкілля;
- здатність до пошуку шляхів вирішення складних практичних проблем у педагогічній сфері, які стосуються певних екологічних та соціальних проблем;

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути такі якості у сфері **автономності та відповідальності**:

- вміння отримувати, аналізувати і з високим рівнем відповідальності застосовувати екологічну інформацію у процесі розробки і управління процесом екологічного виховання майбутніх вихователів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Природа України.

Значення природничих знань вихователя для його професійної діяльності.

Єдність природи. Взаємозв'язок природи планети Земля з природою Космосу. Форма та розміри Землі. Вплив форми Землі на компоненти географічної оболонки. Рух Землі навколо осі. Рух Землі навколо Сонця. Сезонні зміни в природі. Ознайомлення дітей з глобусом – моделлю Землі. Місяць. – природний супутник Землі. Астрономічні спостереження з дітьми дошкільного віку.

Природні умови на планеті Земля. Гірські породи. Класифікація. Геосинклінали та платформи. Рельєф. Головні фактори утворення рельєфу. Головні форми рельєфу материків. Значення рельєфу у природі та діяльності людини. Використання краєвидів у освітньо-виховній роботі з дітьми.

Вода. Поняття про гідросферу Землі. Загальна характеристика рік, озер, боліт, морів, океанів, льодовиків Світового океану. Характеристика вод України та їх особливостей. Використання знань про водойми у освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку.

Природні зони України. Клімат і погода. Загальна характеристика кліматотворюючих факторів та основних метеорологічних елементів.

Особливості екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Рослинний світ.

Загальна характеристика царства рослин. Значення рослин в природі та житті людини. Різноманітність рослинного світу Землі. Характеристика рослинності України. Ознаки та характеристика основних фітоценозів України – лісів, лук, водойм.

Різноманітність рослинних організмів. Значення папоротей, хвощів та плаунів у природі та житті людини.

Відділ Голонасінні. Особливості будови вегетативних органів голонасінних. Значення насіння в процесі еволюції рослин. Культурні рослини, знайомство з ними дошкільників. Парки та сквери – штучні угруповання рослин. Поняття про садово-паркові стилі. Ознайомлення дітей з рослинами на ділянках у закладах дошкільної освіти.

Тваринний світ.

Тваринний світ країни, його різноманітність. Значення тварин у природі та житті людини. Ознайомлення дошкільників зі значенням тварин у природі і житті людини. Характеристика основних систематичних груп тварин. Основні відмінності тварин від рослин, риси подібності. Клас Саркодові. Клас Джгутикові. Клас Інфузорії. Патогенні найпростіші. Черепашкові амеби. Тип Кишквопорожнинні. Загальна характеристика. Клас Гідроїдні. Загальна характеристика. Розмноження Кишквопорожнинних. Різноманітність і значення Кишквопорожнинних. Ознайомлення дошкільників з медузами.

Плоскі черви. Загальна характеристика. Особливості будови і життєдіяльності планарії білої. Стюжкові черви. Цикл розвитку ехінококу, бичачого цип'яка. Тип Круглі черви. Загальна характеристики. Аскарида людська. Цикл розвитку.

Роль та значення комах. Формування у дошкільнят уявлень про комах

Хордові тварини – результат еволюції. Тип Хордові. Загальна характеристика. Розмноження, нерест, розвиток риб. Організація та ознайомлення з правилами догляду за рибами у акваріумі.

Клас Земноводні. Загальна характеристика. Походження і класифікація земноводних. Значення. Екологічні групи земноводних. Розмноження і розвиток земноводних. Клас Плазуни. Походження і систематичний огляд (ряд Лускаті, Черепахи, Крокодили). Формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про плазунів та земноводних. Прогресивні зміни у скелеті, кровоносній системі і розмноженні плазунів (в порівнянні з земноводними) Різноманітність, роль і значення Плазунів. Охорона.

Клас Птахи. Походження. Загальна характеристика.) Роль, значення та охорона птахів. Формування у дітей дошкільного віку уявлень про перелітних та зимуючих птахів.

Клас Ссавці. Прогресивні риси. Систематичний огляд ссавців. Походження. Порівняльна характеристика систем ссавців і плазунів (нервової, кровоносної, дихальної та інші). Характеристика основних рядів: Комахоїдні, Рукокрилі, Гризуни, Хижі, Китоподібні, Ластоногі, Парнокопитні, Непарнокопитні, Примати. Роль та значення ссавців, охорона. Методика ознайомлення дітей з дикими та домашніми тваринами.

Теоретико-методичні засади ознайомлення дітей з природою.

Зміст ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Зв'язок принципу науковості з принципом енциклопедичності знань.

Структура діючих (нормативних та авторських) програм навчання і виховання дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти. Характеристика розділу ознайомлення дітей з природою. Поступове ускладнення програмового матеріалу в залежності від вікових груп дітей. Концентричний принцип розташування матеріалу, що забезпечує повторність знань, поглиблення їх на кожному етапі вивчення матеріалу. Розташування матеріалу за принципом сезонності. Розташування матеріалу за сферами розвитку дитини, видами діяльності.

Дитяча художня література як метод ознайомлення з природою, вимоги до дитячої природознавчої книги. Бесіда як метод ознайомлення дітей з природою. Види бесід з дітьми про природу (вступна, супровідна, тематична, заключна) і їх зміст. Вимоги до проведення бесід, методика їх проведення. Роль бесід у систематизації знань дітей про природу.

Повсякденні прогулянки на ділянці дитячого садка, їх значення та місце в системі роботи з ознайомлення дітей з природою, організація спостережень за об'єктами і явищами природи на прогулянці. Форми організації спостережень. Керівництво самостійними спостереженнями дітей.

Засоби фіксації знань дітей про природу. Календар природи і календар погоди, методика їх ведення. Відображення вражень дітей у малюнках чи інших видах зображувальної діяльності. Складання нескладних колекцій зі старшими дошкільниками. Організація свят в природі.

Куточок природи та ділянка дитячого садка як основна база ознайомлення дітей з природою. Куточок природи в дошкільному навчальному закладі. Необхідність організації куточка природи, його навчально-виховне значення. Розміщення і обладнання куточка природи. Створення науково-природничого центру в куточку природи. Вимоги до його обладнання. Правила підбору об'єктів для куточка природи: врахування можливостей утримання об'єкта в умовах жилого приміщення, безпечність для дітей, відповідність вимогам програм, доступність для догляду тощо. Постійні та тимчасові мешканці куточка живої природи.

Кімнатні рослини куточка природи і зимового саду (декоративно-листяні, красиво-квітучі, цибулинні, виткі, ампельні, сукуленти): походження рослин, біологічна характеристика, особливості догляду, використання. Форми організації та планування роботи з ознайомлення дітей з природою.

Загальна характеристика основних форм ознайомлення дітей з природою. Необхідність використання різноманітних форм навчання в освітньому процесі ЗДО та сім'ї.

Заняття як важлива форма ознайомлення дітей з природою, значення і місце занять у системі роботи з ознайомлення дітей різних вікових груп з природою. Зміст знань, умінь і навичок, що формуються на заняттях з природознавства, виходячи з вимог програми. Використання різноманітних методів і прийомів на заняттях, відповідно до завдань програми, місця заняття у системі роботи, віку дітей, їх пізнавальних потреб та інтересів. Методика проведення занять різного типу.

Своєрідність вимог до організації і проведення природознавчих занять. Особливості проведення занять з дітьми молодшого, середнього та старшого дошкільного віку.

Екскурсія як особливий вид занять. Місце екскурсій в системі роботи щодо ознайомлення дітей з природою в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї. Зміст екскурсій, їх тематика. Структура екскурсії. Методика проведення екскурсій. Підготовка вихователя до екскурсії. Методика проведення екскурсій.

Утримання риб у куточку природи. Риби місцевих водойм і екзотичні риби, їх біологія, умови утримання. Влаштування акваріуму і догляд за ним.

Птахи в куточку природи. Утримання в куточку природи папуг, канарок, щиглів, їх біологія та умови утримання.

Ссавці – постійні мешканці кутка природи: морська свинка, хом'ячок. Біологія тварин та умови утримання.

Тимчасові мешканці куточка природи: безхребетні тварини (молюски, ракоподібні, комахи та хребетні (земноводні, плазуни, ссавці, птахи). Біологія тварин та умови утримання. Сезонні зміни в об'єктах куточка природи.

Ділянка дитячого садка. Навчально-виховне значення ділянки дитячого садка, їх види і влаштування. Підбір декоративних квітникових рослин: багаторічних, дворічних, однорічних з урахуванням термінів цвітіння та естетичного вигляду. Біологія і агротехніка вирощування. Створення куточків дикоростучих рослин на території дитячого садка. Особливості планування місця, висадки та догляду за рослинами лісу, луків, водойми.

Вимоги до плодового саду на ділянці дитячого садка. Планування саду, підбір плодкових дерев та ягідних кущів. Посадка саду та догляд за ним у різні пори року. Город на ділянці дитячого садка, його планування. Підбір овочевих культур, їх біологія та агротехніка.

Приваблювання птахів на ділянці в різні пори року. Влаштування годівниць, поїлок, штучних гніздівель. Значення та основні принципи планування роботи з ознайомлення дітей з природою. Планування системи занять на сезон. Поступове ускладнення матеріалу. Облік виконаної роботи та досягнень дітей.

Методи ознайомлення дітей з природою.

Різнманітність методів і форм ознайомлення дітей з природою і їх вибір в залежності від завдань виховання і навчання, від змісту програмового матеріалу, вікових особливостей дітей. Загальна класифікація методів ознайомлення дітей з природою. Залежність вибору методів і прийомів навчання від змісту знань, конкретних завдань розвитку особистості й особливостей пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

Спостереження – основний метод ознайомлення дітей з природою. Види спостережень за характером пізнавальних завдань (первинні, повторні, порівняльні, заключні); за тривалістю (короткотривалі, довготривалі, систематичні спостереження за змінами і розвитком природи); за способом організації (планові, за ініціативою дітей, колективні, індивідуальні). Особливості організації і методика керівництва спостереженнями різного виду. Прийоми керівництва спостереженнями дітей в різних вікових групах. Методи, які забезпечують безпосередній і дійовий контакт дітей з природою. Основні види

спостережень в групах раннього віку. Вибір об'єктів для спостережень на заняттях, під час прогулянок, ігор, праці в кутку природи і на ділянці ЗДО.

Наочні методи ознайомлення дітей з природою. Використання ілюстративного матеріалу в ознайомленні дітей з природою.

Технічні засоби в ознайомленні дітей з природою, їх значення. Характеристика аудіовізуальних, візуальних та адитивних технічних засобів та методика їх використання в ознайомленні дітей з природою.

Метод моделювання в ознайомленні дітей старшого дошкільного віку з природою.

Практичні методи ознайомлення дітей з природою. Праця дітей як один з основних методів ознайомлення з природою, її своєрідність, освітньо-виховне значення. Педагогічні та гігієнічні вимоги до праці дітей в природі.

Методика керівництва різними формами організації праці дітей.

Нескладні досліди як метод ознайомлення дітей з природою. Дослід як своєрідний вид спостереження, що організовується у спеціально створених умовах і передбачає пошукові дії дітей.

Гра як метод ознайомлення дітей з природою. Роль і місце різноманітних ігор у збагаченні, закріпленні, систематизації й узагальненні знань дітей про природу.

Нескладні досліди в старшому дошкільному віці. Виховна їх цінність, зміст, структура і методика проведення дослідів. Прогулянки і екскурсії в природу, як особливий вид заняття. Їх значення. Види екскурсій. Відмінність екскурсій від прогулянок. Специфіка проведення цільових прогулянок в молодших і середніх групах. Організація і методика проведення екскурсій в різних вікових групах: визначення цілі, проведення спостереження, вирощування рослин, догляд за тваринами. Обладнання для збору і розміщення зібраного матеріалу. Закріплення знань під час спостережень та в інших видах діяльності. Праця дітей по вирощуванню рослин, догляд за тваринами, охорона природи. Види і зміст праці в кожній віковій групі, керівництво ними. Особливості занять пов'язаних з працею. Організація повсякденної праці в кутку природи, на городі, в квітнику. Охорона здоров'я і дотримання правил гігієни. Чергування в куточку природи і на ділянці, керівництво вихователя працею дітей старшого дошкільного віку.

Форми ознайомлення дітей з природою.

Гра як форма ознайомлення дітей з природою. Рольові ігри, відтворюючі уявлення про природу. Ігри з природним матеріалом (піском, водою, льодом, снігом і ін.). Їх значення для сенсорної культури і пізнання дітьми природи. Дидактичні ігри з природним матеріалом (листя, квітами, плодами, овочами, насінням) на розрізнення, розпізнавання по зовнішньому вигляду, на дотик, по запаху, на смак, по опису, загадці. Ігри на класифікацію предметів природи. Ігри з картинками. Місце різних ігор в роботі з дітьми різного віку, їх організація і проведення. Гра, як елемент комплексного або інтегрованого заняття ознайомлення з природою.

Словесні методи. Зв'язок їх з методами безпосереднього ознайомлення з природою. Бесіди: попереджуючі, спостереження, працю, супроводжуючі діяльність дітей, підсумкові, систематизуючі знання дітей. Розповіді вихователя і дітей. Читання пізнавальної і художньої літератури. Використання усної народної творчості. Словесні ігри. (фіксація вражень і закріплення знань дітей про природу). Використання педагогічної спадщини В.Сухомлинського на заняттях.

Використання ілюстративного матеріалу (картин, діапозитивів, кінофільмів) на заняттях з дітьми. Вимоги до змісту і оформлення наочних посібників для різних вікових груп. Фіксація вражень і закріплення знань дітей про природу. Використання

зображувальної діяльності під час ознайомлення дітей з природою. Ведення щоденників спостережень, календарів погоди і природи.

3. Список рекомендованої літератури.

Основна література

1. Артемова Л.В., Янківська О.П. Дидактичні ігри і вправи в дитячому садку // Дошкільне виховання. - № 8.- 2010. - С. 5-6.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко]. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – №1. – 2011.– С. 6-19.
4. Беленька Г. Експериментування – крок до пізнання / Г. Беленька // Дошкільне виховання. – №5. – 2007. – С. 7.
5. Богініч О. Л. Природа і рух. [посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів] / Під заг. ред. С. Чередниченко / О.Л. Богініч, Г.В. Беленька. – К.: Кобза, 2003. – 192 с.
6. Борисенко Н.М. Роль малих фольклорних жанрів у проведенні етюдних занять екологічного спрямування. / Н.М. Борисенко // Базова програма «Я у Світі»: групові та індивідуальні форми роботи у ДНЗ. – Харків.: Вид. група «Основа», 2010. – С.86-110.
7. Ванжа С.М. Організація і проведення прогулянок: середній дошкільний вік / С.М. Ванжа, Т.І. Ожимова. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – 208 с. (Серія «Сучасна дошкільна освіта»)
8. Глухова Н. Базова програма «Я у Світі»: формування природничої компетентності дошкільника. [Текст] // Вихователь-методист дошкільного закладу. - №7. - 2009. – С.4-8.
9. Горопаха Н. Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія / Н. Горопаха. – К.: Вид-во «Ранок», 2012. – 432 с.
10. Горопаха Н. М. Реалізація принципів розвивального навчання в екологічній освіті дошкільнят / Н. М. Горопаха // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ. – Вип. 19. – 2002. – С. 58–64.
11. Методика ознайомлення дітей з природою: [хрестоматія] / наук. ред. та упоряд. Н.М. Горопаха. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 432 с .
12. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» /О.Л.Кононко, З.П.Плохій, А.М.Гончаренко. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
13. Поніманська Т.Г. Дошкільна педагогіка: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Поніманська Т. І. - К.: «Академвидав», 2006. – 456 с.
14. Соломеннікова О.А. Екологічне виховання в дитячому садку [програма і методичні рекомендації] Для занять з дітьми 2-6 років: [пер.з рос. мови.] / О.А. Соломеннікова – Х.: Вид- во «Ранок», - 2007. - 72 с. (Бібліотека вихователя дитячого садка).
15. Сухар В.Л. Ознайомлення з природним докіллям. Старший дошкільний вік / В.Л.Сухар. – Х.: Вид-во «Ранок», 2017. – 208 с.
16. Фесюкова Л.Б., Григор'єва О.О. Пори року. Комплексні заняття /Л.Б.Фесюкова, О.О.Григор'єва. – Х.: Веста: ТОВ Видавництво «Ранок», 2007. – 208 с.
17. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника: [навч. метод. посіб. До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»] / З.П. Плохій. – К.: Світич, 2010. – 144 с.
18. Яворовська Л. Групові форми навчання як засіб розвитку пізнавальної активності особистості / Л. Яворовська. – Харків, 2002. – С. 64-69.

Допоміжна література

1. Бойко Є. Екологічні ігри / Є. Бойко // Дошкільне виховання. - № 3.- 2010. - С. 15-16.
2. Бусленко В. Організація еколого-оздоровчої роботи в дошкільному закладі [Текст] / В. Бусленко // Дитячий садок. - Груд. (чис. 45-46). - 2009. - С 21-23.

3. Варакута О. Система пізнавальних завдань для формування природничих понять [Текст] / О.Варакута // Початкова школа. - № 8. - 1999. - С. 53-56.
4. Ватаманюк Г. Інтелектуальна гра, як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності дошкільників / Г. Ватаманюк // Початкова школа. - № 6. - 2008. - С. 40-43.
5. Глухова Н. Базова програма «Я у Світі»: формування природничої компетентності дошкільника // Вихователь-методист дошкільного закладу. - №7. - 2009. - С.4-8.
6. Крутій К. Л. Природа Космосу. Програма та методичні рекомендації [Текст] / К. Л. Крутій, О. М. Каплуновська. - Запоріжжя : ТОВ : «ЛПІС. Лтд», 1999. - 44 с.
7. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності / М. Марусинець // Дошкільне виховання. - №11-12. - 1999. - С. 7-9.
8. Маршицька В. Екологічні проекти // Дошкільне виховання. - № 5. - 2001. - С. 24 - 25.
9. Маршицька В.В. Лісові ігри [Текст] / В.В. Маршацька. // Дошкільне виховання. - № 10. - 2010. - С. 20-21.
10. Маршицька В.В. Природа відкриває свої таємниці / В.В. Маршацька. // Дошкільне виховання. - № 7. - 2011. - С. 14 - 15.
11. Пантелєєв Г. Ділянки дитячого садка: естетика оформлення // Дошкільне виховання. - № 4. - 2003. - С.10.

Інформаційні ресурси

1. Інструкції з організації охорони життя і здоров'я дітей у дошкільних навчальних закладах [Електронний ресурс] / наказ Міністерства освіти і науки України від 28 жовтня 2008 р. № 985 / Режим доступу: <http://www.edu.kiev.ua/>
2. Концепція екологічної освіти / Рішення колегії Міністерства освіти і науки України N 13/6-19 від 20.12.2001 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.edu.kiev.ua/>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен.

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості.

Використовуються методи усного і письмового контролю, що мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців до освітньо-пізнавальної діяльності: відповіді на практичних заняттях, наукові есе, групові проекти або презентації, тестові завдання, володіння інформаційним ресурсом «Зелений пакет» (комплект навчально-методичних матеріалів з питань довкілля і сталого розвитку).

5. Засоби та методи навчання.

З метою формування професійної компетентності особлива увага приділяється інноваційним методам навчання, що забезпечують комплексне оновлення освітнього процесу, а саме: комп'ютерній підтримці, впровадженню інтерактивних методів навчання (робота в малих групах, робота з фреймами, опорними схемами, мозковий штурм, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань), моделюванню тих ситуацій реальних протиріч та утруднень що трапляються у професійній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Авторська програма
нормативної навчальної дисципліни «Методика навчання природознавства»
підготовки бакалаврів напрямку 01 Освіта
спеціальності 013 Початкова освіта
(Шифр за ОПІ ОК 7)

Програма з курсу «Методика навчання природознавства» відповідає навчальному плану підготовки спеціалістів ступеня вищої освіти «бакалавр», галузі 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта.

Предметом вивчення є зміст, форми, методи, засоби навчання природознавства в початковій школі.

Міждисциплінарні зв'язки: курс методики навчання природознавства є складовою частиною загальної методики викладання біології та базується на знанні студентами педагогіки, дидактики, історії педагогіки, загальної та вікової психології, основ педагогічних технологій. Для успішного засвоєння курсу «Методика навчання природознавства» необхідним є знання з природознавчих курсів «Основи природознавства: зоологія, ботаніка», «Екологія» та «Основи природознавства: землезнавство» та ін.

1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Метою курсу визначаємо теоретичну і практичну підготовку майбутніх вчителів початкових класів щодо методики ознайомлення учнів з природою відповідно до Державних стандартів освітньої галузі «Природознавство», «Я досліджую світ» та Концепції «Нова українська школа», формування фахової компетентності в галузі екологічного виховання та природознавчої компетентності учнів початкової школи.

1.2. Завданнями курсу визначаємо такі, що забезпечують формування загальних та фахових компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, а саме:

Теоретичні:

- формування у майбутніх учителів знання про об'єкт, предмет методики навчання природознавства; структуру процесу навчання природознавства, зміст його компонентів, зв'язків і відношень між ними; загальний спосіб їх визначення в конкретних педагогічних ситуаціях;

- розкриття змісту і завдань методики навчання природознавства як педагогічної науки, з'ясування її зв'язків з іншими науками;

- ознайомлення студентів із шляхом включення знань про природу в практику навчання учнів початкової школи;

- формування знань про методи і прийоми ознайомлення учнів з природою, загальні питання методики (мету і завдання навчання, зміст, форми, засоби) та особливості розкриття основних змістовних ліній курсу природознавства.

Практичні:

- формування фахових умінь майбутніх учителів початкової школи на засадах компетентнісного підходу.

1.3. Очікуваними результатами передбачаємо формування загальних та фахової компетентностей (subject specific competences) майбутніх вчителів початкової школи. Фахова (професійна) компетентність є системною та складається з:

Предметної природознавчої компетентності — здатності розв'язувати проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина — природа», наявності високого рівня знань про природу, декларативного (наукові теорії, поняття, факти, закони та ін.) і процедурного змісту (знання методів, принципів і прийомів пізнання), теоретичних основ методики організації освітнього процесу з навчання природознавства, сучасних досягнень методики навчання природничим наукам з урахуванням перспективного досвіду їх викладання у закладах освіти різних типів

Технологічної компетентності - володіння можливостями використання інноваційних педагогічних технологій, основами проектної діяльності в процесі викладання курсу «Природознавство» з метою формування екологічної культури молодших школярів, володіння техніками обрання та створення необхідних для підтримки навчального процесу ІТ – засобів; оптимальне використання технологічних знань в процесі формування громадянської культури, використання можливостей педагогічних технологій (особистісно-орієнтованої, розвитку критичного мислення, проектної) в системі формування екологічної культури.

Методологічної компетентності – здатності до здійснення процесу підготовки майбутніх вчителів початкової школи у галузі «Природознавство», стимулювання пошуків власних шляхів викладання природничої освітньої галузі та курсу «Я досліджую світ» початкової школи.

Інформаційної компетентності – здатності до пошуку, збору та перетворення інформації та її критичного та систематичного використання; використання інструментів для створення, представлення та розуміння складної інформації, вміння знаходити інформацію та послуги в Інтернеті, їх пошук та вміння ними користуватися, розуміння значення інформаційних технологій в особистому, соціальному та професійному житті, критичного сприйняття інтерактивних засобів масової інформації, розуміння потенційних загроз

Дослідницької компетентності що передбачає оволодіння науковим мисленням, умінням спостерігати й аналізувати, висування гіпотези для вирішення спірних питань, виконувати дослідницьку роботу, аналізувати наукову літературу.

Пізнавально-інтелектуальної компетентності – сукупності теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей учителя, що дають змогу здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників освітнього процесу, приймати рішення.

Проектувальної компетентності – вміння визначити напрямки своєї діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі роботи, і передбачати кінцевий результат.

Організаційної компетентності – вміння залучати учнів до певної роботи і співробітництво з ними в досягненні поставленої мети в процесі вивчення курсу.

Стимулюючої компетентності, що передбачає глибокі знання предмета, ерудицію, моральну культуру, гуманне ставлення до учнів, любов і повагу, теплоту і турботу, щирість у ставленні оточення.

Оцінно-контрольної компетентності – вміння здійснювати зворотній зв'язок у своїй роботі.

Аналітичної компетентності – вміння аналізувати завершену справу: компетентність охоплює вміння студента адекватно оцінити власні здібності, можливості, рівень домагань, психологічні особливості; вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, долати критичні педагогічні ситуації тощо.

Рефлексивної компетентності – професійна якість особистості, яка дає можливість найефективніше й адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здатності, що забезпечує процес розвитку та саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності й результативності.

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути такий досвід у сфері **комунікацій:**

- отримувати, аналізувати й використовувати у педагогічній діяльності інформацію щодо екологічного стану і екологічних наслідків втручання людини у довкілля;

- здатність до пошуку шляхів вирішення складних практичних проблем у педагогічній сфері, які стосуються певних екологічних та соціальних проблем;

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути такі якості у сфері **автономності та відповідальності:**

- вміння отримувати, аналізувати і з високим рівнем відповідальності застосовувати екологічну інформацію у процесі розробки і управління процесом екологічного виховання майбутніх вчителів та вихователів.

Відповідно до вимог освітньо-професійної програми майбутній учитель повинен:

- розуміти об'єкт, предмет та завдання методики навчання природознавства як педагогічної науки;

- знати структуру процесу навчання, зміст його структурних компонентів, зв'язків і відношень між ними; рівні процесу навчання в межах природознавства, загальний спосіб їх визначення в конкретних педагогічних ситуаціях;

- знати типи уроків з природознавства, їх макроструктуру; фактори, що зумовлюють варіативність макроструктури уроків;

- визначати зміст позаурочної і позакласної роботи з природознавства; їх види, вимоги до методики організації і проведення всіх видів позаурочної і позакласної роботи з природознавства;

- володіти навичками оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у процесі навчання природознавства;

- визначати значення і місце краєзнавчого куточка, куточка живої природи, географічного майданчика, навчально-дослідної ділянки в системі вивчення природознавства в початкових класах;

- вміти визначати педагогічні (освітні, розвивальні, виховні) цілі в реальних педагогічних ситуаціях;

- виділяти в певній частині (тема, розділ, клас, курс) змісту природознавства елементи знань, якими оволодівають молодші школярі; ефективно управляти об'єктивно зумовленим процесом їх формування в реальних педагогічних умовах;

- складати структурно-логічні схеми певною обсягу (теми, розділу, класу, курсу) предметного змісту природознавства;

- виділяти уміння всіх груп (власне предметні, розумові, раціональної навчально-пізнавальної діяльності), управляти об'єктивно зумовленим процесом формування їх у молодших школярів у курсі природознавства;

- розрізняти засоби наочності, які використовуються в процесі навчання природознавства; обґрунтовувати ефективність вибору засобів наочності відповідно до дидактичної мети; застосувати вибрані засоби наочності у процесі навчання природознавства; виготовляти саморобні засоби наочності;

- аналізувати зміст підручників і навчальних посібників; вибирати оптимальні методи навчання з метою ефективного досягнення дидактичних цілей у конкретних педагогічних ситуаціях цілісного процесу навчання природознавства,

- встановлювати взаємозв'язки між різними формами організації процесу навчання природознавства в початкових класах;

- визначати макроструктуру уроку в конкретних педагогічних ситуаціях, його тип; розробляти методику організації і проведення уроків природознавства всіх типів; написати їх детальні конспекти;

З метою формування фахової компетентності особлива увага приділяється інноваційним методам навчання, що забезпечують комплексне оновлення педагогічного процесу, а саме: комп'ютерній підтримці, впровадженню інтерактивних методів навчання (робота в малих групах, мозковий штурм, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань), моделюванню тих ситуацій реальних протиріч та утруднень що трапляються у професійній діяльності вчителя початкової школи.

На практично-семінарських заняттях студенти навчаються виконувати методичні завдання, працювати з методичною літературою, творчо її використовувати. Студенти набувають вміння складати фрагменти і конспекти уроків, проводити уроки, ділові ігри.

У програмі розглядаються загальні та специфічні питання методики навчання природознавства. Окремі питання, такі як аналіз змісту підручників і програм з кожної

теми курсу, методика роботи за окремими темами, вивчаються на практичних заняттях та під час самостійної роботи. На заняттях розкриваються загальні питання методики (мета і завдання навчання, зміст, форми, засоби) та методика розкриття основних змістовних ліній курсу природознавства. Загальні питання методики навчання природознавства щільно пов'язані з дидактикою та окремі теми курсу винесено на самостійне опрацювання.

Програма курсу складена з урахуванням Державних стандартів освітньої галузі «Природознавство», нових форматів навчання в рамках програм «Я досліджую світ», «Інтелект України», «На крилах успіху», «Smart Kids», типової програми з методики викладання природознавства для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» В рамках навчального курсу передбачається залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності. До практичних занять студенти готуються за планом, складають конспекти уроків, виготовляють необхідну наочність.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Методика навчання природознавства – педагогічна наука.

Предмет і завдання методики навчання природознавства. Загальна характеристика цілей навчання природознавства. Короткий історичний нарис виникнення та розвитку вітчизняної методики навчання природознавства. Навчально-виховні завдання курсу природознавства в початковій школі. Нові формати освіти та загальноосвітні завдання природознавства. Характеристика програми та змістових ліній галузі «Природознавство» Державного стандарту загальної початкової освіти. Програма «Я досліджую світ». Програма «Інтелект України», «На крилах успіху», «Smart Kids». Виховне значення природознавства: методика формування в учнів науково-природничої картини світу, знайомство з загальними законами природи, формування екологічної та естетичної культури, патріотичне та валеологічне виховання.

Розвиток пізнавальних здібностей учнів під час вивчення природознавства: спостережливості, уваги, логічного мислення, творчих здібностей. Зв'язок природознавства з шкільними дисциплінами природничого циклу. Методика формування умінь і навичок у процесі навчання природознавства. Принципи відбору і структурування навчального матеріалу з природознавства в початковій школі. Інтеграція змісту природознавства з дисциплінами початкової і середньої школи. Внутрішньо предметні зв'язки в курсі природознавства. Державний стандарт освіти, основні положення «Нової української школи» та їх реалізація. Аналіз програм та підручників з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Планування роботи вчителя.

Особливості змісту природознавчого матеріалу в початковій школі. Методика формування природознавчих уявлень та понять. Поняття і мова. Система природознавчих понять. Умови формування і розвитку природознавчих понять. Уміння, етапи формування умінь на уроках природознавства. Матеріально-технічне оснащення курсу природознавства. Принцип наочності у навчанні. Куток живої природи його оснащення. Навчально-дослідна ділянка, її влаштування і утримання. Географічний майданчик, його влаштування і оснащення. Засоби наочності у процесі навчання природознавству, методика їх використання, загальна характеристика. Заняття на навчально-дослідній ділянці. Класифікація обладнання. Натуральні, образотворчі та аудіовізуальні засоби наочності.

Методи організації процесу навчання природознавства.

Методи і методичні прийоми. Дидактична суть методу навчання природознавства. Визначення і класифікація методів навчання природознавства. Методи проблемного навчання. Евристичний та дослідницький методи навчання. Методична різноманітність проблемних завдань. Практичні методи навчання. Інтерактивні методи навчання природознавству. Характеристика інтерактивних прийомів організації навчання природознавства. Спостереження та його види. Дослід, структура, методика використання дослідів. Практичні роботи з природознавства, методика проведення демонстрацій і

дослідів на уроках природознавства. Значення і місце методів самостійної роботи учнів на уроках природознавства.

Форми організації процесу навчання природознавства.

Урок - основна форма організації занять у початковій школі. Сучасний урок в НУШ. Типологія уроків Методика етапу постановки цілей і завдань уроку. Методика етапу засвоєння нових знань, умінь і навичок. Осмислення у процесі засвоєння. Методика етапу систематизації, узагальнення засвоєних знань умінь і навичок. Комбінований урок. Предметні уроки. Урок-екскурсія, узагальнюючий урок. Нестандартний урок. Інтегрований урок.

Основні вимоги до сучасного уроку природознавства згідно з новими форматами освіти, реалізація технологій здоров'язбереження під час проведення уроку. Технологія взаємодії вчителя і учнів під час співробітництва на різних етапах уроку. Самоаналіз компетентнісного уроку.

Домашні заняття учнів і їх організація. Позакласна робота. Види позакласної роботи (масові й індивідуальні). Значення позакласної роботи і її місце в навчально-виховному процесі. Зміст, організація і методика різних видів позакласної роботи. Позакласний захід з природознавства. Підбір популярної і дитячої літератури до уроків природознавства.

Технології викладання окремих тем курсу природознавства.

Навички моделювання, проектування, конструювання уроку з природознавства. Комп'ютеризація процесу навчання природознавства: Характеристика можливостей платформи GetAClass як освітньої онлайн-платформи, електронний журнал, віртуальні завдання, мультимедіа-видання, flash-, shockwave-ігри, мультимедіа-тренажери, навчальні мультимедіа-системи; мультимедійні Internet-ресурси та вимоги до їх використання в процесі навчання природознавства. Можливості LearningApps.org як методичного сервісу. Аналіз навчальних комп'ютерних програм, он-лайн додатків та сервісів, що можуть бути застосовані в галузі «Природознавство» початкової школи.

Технології особистісно-орієнтованого навчання. Особливості використання дидактичних ігор на різних етапах уроку природознавства. Функції ігрової діяльності на уроках природознавства. Розвиток критичного мислення на уроках природознавства. Створення ментальних карт. Робота з фреймами. Створення лепбуків. Технології створення інтелект-карт (В.Шаталов, Т.Б'юзен).

Технології проектного навчання. Проектні методи в процесі навчання природознавства. Основні теоретичні положення, особливості методики. Технології взаємодії вчителя і учнів під час співробітництва на різних етапах уроку.

3. Список рекомендованої літератури.

Основна література

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: [навч. посібник] / Т.М.Байбара. - К.: Веселка, 1998. – 334 с.
2. Біда О. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання: [навч. посіб. для студ. пед. ф-тів вищ. навч. закладів та класоводів] / О.А. Біда - К., 2000. – 218 с.
3. Біда О.А. Методика вивчення курсу «Я і Україна» з основами сільськогосподарської праці. [навч. посібник для студентів] / Олена Анатоліївна Біда – К.: Освіта, 2003. – 432с.
4. Борисенко Н.М. Основні напрями теорії та технології природничо-математичної освіти у початковій школі. [навч.-метод. рекомендації] / Н.М.Борисенко, Л.А.Сухіна - Херсон: Айлант, 2010. - С. 42-60.
5. Борисенко Н.М. Інтеграція природничо-математичних знань у початковій школі [навч.-метод. посібник] / Сухіна Л.А., Саган О.В., Н.М. Борисенко. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006.- 76с.
6. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П.Наволокова. – Х.: Вид.група «Основа», 2009. – 176 с. – (Серія «Золота педагогічна скарбниця»)

7. Методика навчання природознавства: [навчальний посібник] / за ред. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В., Гончарова К.Д. - 2-ге вид, перероб. і допов. – К.: Вища школа, 1990. – 302с.
8. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. [навч. програма] – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 392 с.
9. Борисенко Н.М., Сухіна Л.А. Методики природничо-математичних дисциплін у питаннях та відповідях [метод. рекомендації] / Н.М.Борисенко. - Херсон: Айлант, 2007.- С. 42-78.
10. Дмитренко К.А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: [метод. посібн.] / К.А.Дмитренко, М.В. Коновалова ін. – Х.: ВГ «Основа», 2018. – 119 с.

Підручники початкової школи

1. Бібік Н.М. Природознавство: [підручник для 3 класу чотирирічної школи] / Н.М.Бібік. Видавничий дім «Освіта», 2012. – 180 с.
2. Володарська М. О. Усі уроки курсу «Природознавство». 3 клас. / М.О. Володарська - Х. : Вид. група «Основа», 2014. — 174, [2] с. — (Серія «Усі уроки в початковій школі»).
3. Гільберг Т.Г. Природознавство: [підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів.] / Т.Г.Гільберг ,Т.В.Сак. – К.: Генеза, 2012. – 160 с.
4. Гільберг Т.Г. Природознавство: [підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів.] / Т.Г.Гільберг ,Т.В.Сак. – К.: Генеза, 2014. – 176 с.
5. Гільберг Т.Г. Природознавство: [підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів.] / Т.Г.Гільберг ,Т.В.Сак. – К.: Генеза, 2012. – 190 с.
6. Гільберг Т.Г. Природознавство: [підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів] / Т.Г.Гільберг, Т.В.Сак. – К. : Генеза, 2014. – 176 с.
7. Гільберг Т.Г., Сак Т.В «Природознавство» [підручник для 3 класу] / Т.Г.Гільберг, Т.В.Сак. – К.: Генеза, 2014. – 120 с.
8. Гільберг Т.Г., Сак Т.В. Природознавство: [підруч. для 2-го кл. загальноосвіт. навч. закл.] / Т.Г. Гільберг, Т.В. Сак. – К. : Генеза, 2012. – 160 с.
9. Гладюк Т.В. Природознавство : [підручник для 4 кл. загальноосвіт. навч.закл.] / Т.В. Гладюк, М.М. Гладюк. — Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2015. — 224 с. :іл. + 1 електрон. опт. Диск (CD). — Електрон. версія. — Режим доступу: <http://www.bohdan-digital.com/edu>.
10. Грущинська І.В. Природознавство: [підручник для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів]/І.В. Грущинська. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 144 с.
11. Грущинська І.В. Природознавство: [підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів]/І.В. Грущинська. –К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 160 с.
12. Грущинська І.В. Природознавство: [підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів]/І.В. Грущинська. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2015. – 192 с.

Допоміжна література

1. Байбара Т.М. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів з природознавства [Методичні рекомендації] / Т.М. Байбара. - К.: Початкова школа, 2002 . - С. 100-112.
2. Даніліна І.В. Навчальні проекти в початковій школі. / І.В. Даніліна. – Х.: Вид група «Основа», 2016. – 159 с.
3. Дівакова І.І. Інтерактивні технології навчання в початкових класах / І.І. Дівакова. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 180 с.
4. Інноваційні технології в початковій школі / Упорядник О. Кондратюк. - К.: Шк. світ, 2008. -112 с. – (Бібліотека шкільного світу)
5. Інтегровані заняття за казками В. Сухомлинського. / Р.Я. Корендо, А.В.Панченко, О.С. Тімоніна – Харків: Вид-во «Ранок», 2018. – 144 с.

6. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упорядник Стребна О.В. Соценко А.О. – 7-е вид. –Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 176. - (Серія «Педагогічні інновації. Майстерня»).
7. Култаєва О.В. Природознавство. 2 клас. Цикл сезонних екскурсій «Барви природи»: інноваційний підхід до проведення екскурсій у початковій школі / О.В. Култаєва. – Х.: Гімназія, 2013. – 64 с.
8. Макаренко В.М. Технологія критичного мислення / В.М. Макаренко, О.О. Туманцева. – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2008. – 96 с.
9. Манюк Л. Пушкарьова Т. Концептуальні засади комплексної програми розвитку дітей «Росток»// Початкова школа. - №11. – 1998. – 42-44 с.
10. Марченко О.Г. Формування критичного мислення школярів / О. Г. Марченко. – Харків : Вид. група «Основа» : «Тріада +», 2007. – 160 с.
11. Митник О. Як навчити дитину мистецтва мислення. Педагогічна психологія / О.М. Митник - К.: Вид-во «Початкова школа», 2006. - 104 с.
12. Нечволод Л.І. Нетрадиційні уроки в початковій школі / укладач Л.І. Нечволод. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 96с.
13. Правдюк Л.П. Природознавство. 2-й клас. (за підручником І.В. Грущинської) / Л.П. Правдюк, В.В. Кудря, О.А. Чумак. – Х.: Вид. група «Основа», 2017. – 159 с.
14. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок цікавим / В. І Садкіна. - Х.: Вид. група «Основа», 2008. — 88 с.
15. Садкіна В. І. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю. / В.І. Садкіна. - Х.: Вид. група «Основа», 2017. — 144 с.
16. Садкіна В.І. Кольорова вкладка «Рефлексія - особливий вид мислення та етап уроку» // Педагогічна майстерня. - № 10. – 2014. – С. 14.
17. Тарасенко Г.С. Навчаємо пізнавати природу. Позакласна виховна робота з молодшими школярами / Г.С.Тарасенко – Х.: Вид. група «Основа», 2008. - 204,[4]с. - (Серія «Виховання в школі»)
18. Хрутьба В. Екологічний тур / В. Хрутьба, А. Хрутьба, Л. Горяна. – Київ: «Вид. дім «Перше вересня», - 160с.
19. Цікаві завдання з природознавства для початкової школи. – Харків: Веста: Видавництво „Ранок”, 2008. – 160с.
20. Чекіна О.Ю. Інтегровані уроки у початковій школі / О.Ю. Чекіна — Х.: Вид. група „Основа: ”Тріада”, 2007. – 192 с. (Початкові інновації.Майстерня)”
21. Ярош Г.О. Сучасний урок в початковій школі. 33 уроки з використанням технології критичного мислення / упорядник Г.О. Ярош, Н.М. Седова. – Х.: Видавнична група «Основа», 2005. – 240 с.
22. Півторак Т.І. Уроки серед природи за творами В. Сухомлинського 2-3 класи. / Т. Півторак, упорядн. Пристінська М. – К.: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2014. – 120 с.
23. Викладання довкілля в 3-4 класі. Посібник для вчителів, які викладають інтегрований курс «Довкілля» в 4 класі. — Полтава : ПОПОПП, 1999. — 80 с.
24. Харченко Н. Креативна педагогіка / упоряд. Н. Харченко – Київ: Вид. група «Шкільний світ», 2017 – 96 с.
25. Сурмін Ю.П. Метод аналізу ситуацій (case stady) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології [кол. моногр] – Київ: МАУП, 2005. – 375 с.

Інформаційні ресурси

1. Програмний засіб „Природознавство 3-клас”,
2. Програмний засіб „Природознавство 4-клас”
3. Головкіна Е.В. Проведення підсумків уроку. Рефлексія. [Режим доступу] : <https://shkolazhizni.ru/archive/0/n-12732/>

4. Відеоурок. Золоті правила вчительського заохочення. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=wGAGDWUT9cs
5. Учительські й учнівські стандарти Міжнародної асоціації «Читання письмо для розвитку критичного мислення» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: - <http://ct-net.net>.

Сайти

1. Видавнича група «Основа» «Мій конспект», «Усі уроки», «Електронний конструктор уроку» <http://e-kniga.in.ua/>;
2. Освітній сайт "Шкільна освіта" - <http://www.school.edu-ua.net/>
3. Всеукраїнський шкільний портал - <http://www.school.ed.net.ua/>
4. Освітній сайт "Освітянська мережа України" - <http://www.ednu.kiev.ua/>
5. Міжнародний освітній фонд ім. Ярослава Мудрого - <http://www.ymf.kiev.ua/>
6. Острів знань. Освітній портал - <http://ostriv.in.ua/>
7. <http://21signs21stcenturyteacher.pdf>
8. <http://uchinfo.com/ua>
9. <http://www.newtonew.com>
10. <https://traditions.in.ua/>

Нормативні документи

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/average>
2. Закон України “Про освіту” [текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ru.osvita.ua/legislation/law/2231/

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен.

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об’єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю.

Використовуються методи усного і письмового контролю, які мають сприяти підвищенню мотивації майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності. Контроль знань та вмінь з дисципліни «Методика навчання природознавства» здійснюють шляхом, виконання тестових завдань, контрольних робіт, проведення залікових уроків, складання конспектів уроків, оцінювання рівня володіння інформаційним ресурсом «Природознавство 3-4» (комплект навчально-методичних матеріалів) та електронним конструктором уроку. Природознавство. 3 клас (за підручником Т.Гілберт). Версія 3.0 Методичний комп’ютерний посібник 35 конспектів усіх уроків до курсу «Природознавство. 3 клас» у форматі doc (Microsoft Word) 35 медіа-презентацій до усіх уроків у форматі ppt (Microsoft PowerPoint)

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об’єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості.

5. Засоби та методи навчання.

З метою формування професійної компетентності особлива увага приділяється інноваційним методам навчання, що забезпечують комплексне оновлення педагогічного процесу, а саме: комп’ютерній підтримці, впровадженню інтерактивних методів навчання (робота в малих групах, робота з фреймами, опорними схемами, мозковий штурм, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань), моделюванню тих ситуацій реальних протиріч та утруднень що трапляються у професійній діяльності вчителя початкової школи.

Авторська програма
нормативної навчальної дисципліни «Методика навчання основам здоров'я»
підготовки бакалаврів напрямку 01 Освіта
спеціальності 013 Початкова освіта
(Шифр за ОПП: ОК 1.3.9.1.)

Розробники:

Горлова Анастасія Василівна, к.п.н. доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти

Борисенко Наталія Михайлівна, к.п.н. доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії

Збереження здоров'я дітей, гармонійний розвиток їх розумових і фізичних здібностей з раннього дитинства є важливішими завданнями сучасної освіти в Україні. Імплементация завдань Нової української школи вимагає перегляду і розробки усіх гігієнічних компонентів, що у своєму взаємозв'язку утворюють систему роботи вчителя щодо профілактики захворювань різноманітних функціональних систем дитини, а саме: опорно-рухової, серцево-судинної, нервової та системи аналізаторів, що у найбільшій мірі підлягають напруженню. Особливо-важливим питанням є запобігання утворенню у школярів комп'ютерної залежності, формування «інтернет-імунітету». Курс допомагає студентам отримати інформацію щодо шляхів формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів, набуття ними досвіду навичок здоров'язбереження та використання їх у власному житті.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності організації освітнього процесу з урахуванням здоров'язбережувальної складової.

Курс є важливою складовою навчального процесу підготовки вчителя початкової школи. В процесі вивчення курсу формуються інформатична та здоров'язбережувальні **ключові компетентності**, уміння вчитися, культурна обізнаність та експресія, студенти відпрацьовують навички пошуку, збору та перетворення інформації, критичного сприйняття інтерактивних засобів масової інформації, розуміння потенційних загроз що несуть засоби масової інформації.

Міждисциплінарні зв'язки.

Викладання курсу органічно пов'язане з такими навчальними дисциплінами фундаментальної та науково-природничої фахової підготовки як «Методика навчання освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура», «Основи медичних знань та охорона здоров'я», «Анатомія і фізіологія дітей з основами генетики», «Основи валеології», вибірково навчальними дисциплінами, а саме: «Здоров'язбережувальна спрямованість освітнього процесу в початковій школі», «Гігієна дітей та підлітків», «Гігієна використання комп'ютера». Знання курсу є необхідними в подальшому для вивчення дисциплін професійно-орієнтованої підготовки.

1.1.Основною метою навчальної дисципліни є оволодіння майбутніми вчителями початкової школи комплексом знань, умінь та навичок, які б сприяли формуванню здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів, утвердженню ціннісного ставлення до життя і здоров'я, їхньому фізичному, соціальному, психічному і духовному розвитку, набуття студентами високого рівня загальних (здоров'язбережувальної, інформатичної) та предметних компетенцій.

1.2. Мета дисципліни реалізується через систему **завдань**, а саме: теоретичної підготовки та засвоєння основних положень концепції формування навичок здорового способу життя, опанування методами та формами реалізації здоров'язбережувального

процесу в початковій школі, формування сталих поглядів на здоровий спосіб життя та застосування таких навичок у власному житті. Досягнення зазначеної мети передбачає виконання **наступних завдань** у процесі здійснення підготовки майбутнього вчителя початкової школи:

- розвиток в учнів початкової школи активної мотивації дбайливого ставлення до власного здоров'я і бажання займатися фізичною культурою;
- удосконалення фізичної, соціальної, психічної і духовної складової здоров'я у підростаючого покоління;
- виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя;
- формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;
- становлення цілісного уявлення про концепцію предмета; ознайомлення з методами навчання на основі розвитку життєвих навичок;
- оволодіння сучасними педагогічними технологіями інтерактивної групової роботи;
- розвиток в учнів критичного мислення, здатності аналізувати ситуації, робити вибір і брати на себе відповідальність за його наслідки;
- розвиток у молодших школярів навичок позитивної самооцінки, формування рефлексивних умінь.

З метою формування здоров'язбережувальної компетентності широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу, а саме, комп'ютерна підтримка навчального процесу, впровадження інтерактивних методів навчання (робота в малих групах, мозковий штурм, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань, тощо). Саме останні використовуються в досвіді прийняття рішень стосовно вибору способу здоров'язбережувальної діяльності на уроках у початковій школі. Отримання студентами опосередкованого і безпосереднього досвіду взаємодії відбувається під час лекційного навчання, практичних робіт та виробничої практики.

1.3. Очікуваними результатами засвоєння курсу передбачаємо **формування сукупності загальних та фахових компетентностей** майбутнього фахівця дошкільної та початкової освіти.

В процесі вивчення курсу формується здоров'язбережувальна **компетентність**, уміння вчитися, культурна обізнаність.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Методика навчання основам здоров'я» студенти зможуть:

- набути здоров'язбережувальну компетентність, оволодіти саногенним мисленням, вираженим у світоглядній позиції щодо цінності здоров'я;
- сформувати в учнів ціннісні орієнтації, мотиви, потреби у постійному зміцненні і збереженні здоров'я;
- оволодіти знаннями і вміннями, які дозволяють здійснювати з учнями оздоровчу роботу, формувати у них потребу в збереженні та зміцненні свого особистого здоров'я;
- аналізувати мету, завдання та зміст навчальної програми «Основи здоров'я»;
- виконувати функціональні обов'язки викладача предмета «Основи здоров'я» у початковій школі;
- оволодіти рефлексивними вміннями, що допомагають аналізувати й оцінювати свою оздоровчо-освітню діяльність.

В процесі вивчення курсу студенти мають опанувати **знання** про:

- про здоровий спосіб життя та безпеку життєдіяльності, набуття життєвих навичок та навичок здоров'язбереження;

В процесі вивчення курсу студенти мають опанувати **вміння та отримати навички**:

- вести здоровий і продуктивний спосіб життя, адекватно сприймати себе і оточуючих, будувати позитивні міжособистісні стосунки, критично і творчо мислити, приймати відповідальні рішення;
- формувати в учнів здоров'язбережувальну компетентність;
- сформованість умінь розв'язувати життєві проблеми та керувати стресами, зберігати та зміцнювати особисте фізичне, психічне та соціальне здоров'я;
- сформованість умінь аналізувати навчальну програму, підручники та навчальні посібники з основ здоров'я;
- здатність організовувати навчальну та позанавчальну діяльність учнів з зазначеного предмету, прищеплення в них інтересу до власного здоров'я, формувати бажання його зберігати та зміцнювати в усіх його аспектах протягом життя;
- здатність забезпечувати валеологічні умови у навчальному закладі, впроваджувати в практику новітні здоров'язберігаючі технології, здійснювати моніторинг рівня здоров'я учасників освітнього процесу;
- сформованість умінь студентів використовувати сучасні технічні засоби та педагогічні технології інтерактивної групової роботи у процесі викладання предмета «Основи здоров'я».

З метою формування професійних компетенцій широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу, а саме, комп'ютерна підтримка навчального процесу, впровадження інтерактивних методів навчання (робота в малих групах, мозковий штурм, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань, тощо). Саме останні використовуються в досвіді прийняття рішень стосовно вибору способу здоров'язбережувальної діяльності на уроках у початковій школі. Отримання студентами опосередкованого і безпосереднього досвіду взаємодії відбувається під час лекційного навчання, практичних робіт та виробничої практики.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години / 3 кредити ECTS, із них 16 годин – лекції, 16 годин – практичні заняття, 58 годин – самостійна робота. Вивчення предмету закінчується складанням заліку.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни «Методика навчання основам здоров'я»

Теоретичні основи методики навчання основ здоров'я.

Зміст, мета і завдання освітньої галузі «Здоров'я», визначені Державним стандартом початкової загальної освіти. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів як актуальна педагогічна проблема. Виховання відповідального ставлення до свого здоров'я – умова оздоровлення українського суспільства.

Предмет і завдання методики навчання предмета «Основи здоров'я». Історія її становлення як науки та навчальної дисципліни. Підготовка вчителя початкової школи до навчання предметів валеологічного спрямування. Специфічність методів та технологій навчання, спрямованих на формування свідомої мотивації до здорового способу життя і набуття навичок формування, зміцнення і збереження здоров'я. Зв'язок методики навчання предметів валеологічного спрямування з іншими навчальними предметами. Державний стандарт початкової загальної освіти та навчальна програма «Основи здоров'я» (2012). Програми Нової української школи. Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів.

Випереджаючий характер освіти в галузі навчання здоров'я та її превентивність. Формування культури здоров'я особистості в навчально-виховному процесі. Методи педагогічного дослідження, їх використання в практиці роботи вчителя основ здоров'я. Спостереження, експеримент, бесіда, анкетування, тестування. Методи діагностики рівня здоров'я учнів. Основні засади моніторингу здоров'я школярів. Принципи навчання предмету «Основи здоров'я».

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів відповідно галузі «Здоров'я». Концептуальні засади формування змісту освітньої галузі «Здоров'я». Міжпредметні зв'язки та їх значення для формування в молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього.

Відповідність змісту, форм і методів організації занять віковим особливостям учнів початкової школи. Превентивний характер навчання. Особливості контролю та оцінювання знань на уроках з основ здоров'я.

Профілактика адиктивної поведінки. Гендерна освіта та виховання учнів початкової школи.

Підготовка вчителя початкової школи до формування в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я як до найвищої соціальної і особистої цінності, сприяння їх фізичному, психічному та духовному розвитку.

Поняття здорового способу життя людини.

Умови реалізації валеологічної освіти у початковій школі: постійне мотивування учнів до здорового способу життя і безпечної життєдіяльності; переважання практичних дій і вправлянь учнів у засвоєнні навчального матеріалу; забезпечення зв'язку між теоретичними відомостями та можливостями їх практичного застосування; забезпечення змістовних та мотиваційних зв'язків предмета з навчальним матеріалом інших предметів початкової школи (фізична культура, природознавство, «Я у світі», читання тощо); ціннісне ставлення вчителя до свого здоров'я, особистого прикладу дотримання правил здорового і безпечного способу життя; здійснення моніторингу за відповідністю процесу навчання критеріям його ефективності. Кабінет основ здоров'я. Стратегії, принципи, положення та напрями діяльності шкіл здоров'я. Співпраця з батьками, громадськими організаціями та соціальними службами.

3. Список рекомендованої літератури.

Основна література

1. Богданова А. С. Формування навичок здорового способу життя - зміст та мета навчально-виховного процесу в школі. [посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації] / А.С. Богданова. - Луганськ, 2006.
2. Богініч О.Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку [текст] / О. Л.Богініч // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Випуск XVII- XVIII. - Івано-Франківськ: ПНУ ім. В.Стефаніка, 2008. -С. 191—199.
3. Богініч, О. Здоров'я та фізичний розвиток дитини [Текст] : (реалізація завдань освітньої лінії «Особистість дитини») / О. Богініч // Дошкільне виховання. – 2012. – №9. – С. 3-7.
4. Ващенко О. М. Школа соціально адаптованої особистості – Школа здоров'я / О. М. Ващенко // Здоров'я та фізична культура. – 2012. – №18 (258). – С. 4–10.
5. Ващенко О. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи / О. Ващенко, С. Свириденко [текст] // Початкова освіта. — 2005.- №46. -С. 2-4.
6. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Сащенко Л.В., Савченко В.А. Основи здоров'я. 2 клас: посібник для вчителя. - К.: Видавництво «Алатон», 2013.- 134 с.
7. Гнатюк О.В. Уроки з основ здоров'я в 1 класі : посіб. для вчителя / О.В. Гнатюк. - К.: Генеза, 2012. - 184 с.
8. Гнатюк О.В. Уроки з основ здоров'я в 2 класі : посіб. для вчителя / О.В. Гнатюк. - К.: Генеза, 2013. - 174 с.
9. Гнатюк О.В. Уроки з основ здоров'я в 3 класі : посіб. для вчителя / О.В. Гнатюк. - К.: Генеза, 2014. - 114 с.
10. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики. [Науково-методичний посібник] / За наук. ред., І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя: Центріон, 2005.-224с.
11. Іонова О. М. Функції шкільної освіти і здоров'я дитини / О. М. Іонова [Текст] //

- Валеологія : сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Конф. – Харків : ХНУ, 2005. – Т.1. – С. 98–103.
12. Коваль, Н. Навчання «Основ здоров'я» молодших школярів на засадах компетентнісного підходу [Текст] : [проблема реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання «Основ здоров'я» в початковій школі] / Н. Коваль // Початкова школа. – 2012. – №9. – С. 1-6.
  13. Коршок С. І. Впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховний процес [текст] / С. І. Коршок // Психологічна газета. – 2010. – №7. – С. 3–8.
  14. Малашенко М. П. Педагогіка здоров'я в початковій школі / М. П. Малашенко. – Х.: Веста: Изд-во «Ранок», 2008. – 192с. – (Педагогическая мастерская).
  15. Методичний порадник: форми і методи навчання [Текст] / Автор-укладач Б. О. Житник.—Х.: Вид. група «Основа», 2005.— 128 с.
  16. Методичний порадник: форми і методи навчання [Текст] / Автор-укладач Б. О. Житник.—Х.: Вид. група «Основа», 2005.— 128 с.
  17. Митіна О. П. Здоров'язберігаючі технології сьогодні і завтра [текст] / О. П. Митіна // Початкова школа 2006. – № 6. – С. 56-59.
  18. Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації». Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. №4. - К.: МОЗ України, 2002. — 86 с.
  19. Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації». Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. №4. - К.: МОЗ України, 2002. — 86 с.
  20. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням О.Я. Савченко, М.С. Вашуленко, Н.М. Бібік та ін.- К.: Педагогічна думка, 2012. - 160 с.
  21. Новікова Т. М. Здоров'язберігаючі технології у початковій школі [текст] // Т.М. Новікова // Початкове навчання та виховання. 2006. - № 2. С.19 - 20.
  22. Новікова Т. М. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей дітей [текст] // Початкова освіта. – 2008. - №41.
  23. Омельченко С. О. Педагогіка здоров'я: навч. посіб. / С. О. Омельченко. – Словянськ: Вид.центр СДПУ, 2009. – 205с.
  24. Полулях А. В. Інновації у формуванні здорового способу життя школярів сучасного загальноосвітнього закладу [текст] / А. В. Полулях // Вісник ЖДУ . – Житомир, 2008. – №37. – 285с.
  25. Севрук А.І. Здоров'язберігаючий заняття [текст] / А.І. Севрук, Е.А. Юніна // Шкільні технології. — 2004.- №2. — С.200-207.

Допоміжна література.

1. Бібік Н.М., Вашуленко М.С. Мартиненко В.О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія: - К.: Педагогічна думка , 2014. – 346 с.
2. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / Савченко О.Я., Бібік Н.М., Байбара Т.М., Вашуленко О.В., Коваль Н.С., Онопрієнко О.В.- К.: Педагогічна думка, 2012. -192 с.
3. Хитра З. М. Основи здоров'я : роб. зошит для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / З. М. Хитра. – Х.: ТОВ «Видавничий дім Весна», 2015.– 64 с.
4. Миронюк, І. Інтегрований урок читання та основ здоров'я [Текст] : (1 клас) / І. Миронюк // Початкова школа. – 2012. – №7. – С. 41.
5. Муравська, Т. І. Ми – за здоровий спосіб життя [Текст] : (сценарій) / Т. І. Муравська // Позакласний час. – 2012. – №9-10. – С. 104-105.
6. Поступальський, Н. Ф. Експедиція в Країну Здоров'я [Текст] : [сценарій] / Н. Ф. Поступальський // Позакласний час. – 2012. – №17-18. – С. 20-21.

7. Дубинка, Л. Умови формування здоров'язбережувального освітнього простору в Школі сприяння здоров'ю [Текст] / Л. Дубинка, А. Хмарна // Рідна школа. – 2012. – №7. – С. 61-66.

10. Інформаційні ресурси:

1. Календарний план. Основи здоров'я. 1 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarsne_planuvannja/1_klas/kalendarsnij_plan_osnovi_zdorov_ja_1_klas/12-1-0-25. – Мова: українська.
2. Календарний план. Основи здоров'я. 2 клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarsne_planuvannja/2_klas/kalendarsnij_plan_osnovi_zdorov_ja_2_klas/13-1-0-23. – Мова: українська.
3. Ресурсний портал превентивної освіти (www.autta.org.ua)
4. Календарно-тематичне планування з основ здоров'я для 3 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarsne_planuvannja/3_klas/kalendarsno_tematsichne_planuvannja_z_osnov_zdorov_39_ja_dlja_3_klasu/14-1-0-18. – Мова: українська.
5. Календарно-тематичне планування з основ здоров'я для 4 класу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pervoklassnik.at.ua/load/kalendarsne_planuvannja/4_klas/kalendarsno_tematsichne_planuvannja_z_osnov_zdorov_39_ja_dlja_4_klasu/15-1-0-10. – Мова: українська. <http://www.center-uspikh.com.ua>. – Назва з екрану.
6. Вчитель вчителю, учням та батькам. Основи здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/prezentaciji/osnovi_zdorov_39_ja/74. – Мова: українська.
7. Сучасні підходи викладання навчального предмета «Основи здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/download/40-0-16251.pdf>. – Мова: українська.
8. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та учнівської молоді, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 21.07.2004 № 605. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://kts-osvita.org.ua/files/nakaz/> – Назва з екрана.

1. Засоби діагностики успішності навчання :

Використовуються методи усного і письмового контролю, які мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності. Контроль знань та вмінь студентів з дисципліни «Методика навчання основам здоров'я» здійснюють шляхом, виконання тестових завдань, контрольних робіт, проведення залікових уроків, складання конспектів уроків.

Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда.

Методи письмового контролю: письмове тестування; підсумкове письмове тестування, звіт.

Комп'ютерного контролю: тестові програми.

Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю.

**Авторська програма
з навчальної (природничої) практики
підготовки бакалаврів напрямку 01 Освіта
спеціальностей 013 Початкова освіта, 012 Дошкільна освіта
(Шифр за ОПП ОК 25)**

Програма розроблена на основі «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 08.04.93 № 93 із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.94 № 351)

Навчальна (природнича) практика для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта та 013 Початкова освіта ступеня вищої освіти «бакалавр» є складовою частиною навчального процесу і одним із важливих етапів підготовки фахівця: формування природознавчої компетентності майбутніх вчителів початкових класів та вихователів дошкільних закладів.

Проводиться згідно з діючим навчальним планом та робочою програмою з навчальної (природничої) практики:

На I курсі у II семестрі. Тривалість проведення 1 тиждень (1,5 кредити): з 04.06.2019 р. по 10.06.2019 року.

Предметом навчальної (природничої) практики є природне та соціокультурне середовище (парки міста Херсона, Агробіостанція-ботанічний сад ХДУ, Нижньодніпровські плавні, узбережжя Чорного моря, Національний природний парк «Джарилгач», Олешківські піски, заповідник «Асканія-Нова», Херсонський краєзнавчий музей) як умова формування природознавчої компетентності майбутніх фахівців.

Міждисциплінарні зв'язки. Природнича практика є узагальненням знань та вмінь студентів з природничих дисциплін, що вивчаються на першому курсі та слугує фундаментом формування природознавчої та загальної компетентності студентів, закладає основи культурних кодів та національної само ідентифікації:

1.1.Метою практики є:

- закріплення теоретичних знань з дисципліни фундаментальної, природничо-наукової підготовки: «Основи природознавства з методикою» (Спеціальність 012 Дошкільна освіта), «Основи природознавства: землезнавство, ботаніка, зоологія» (Спеціальність 013 Початкова освіта);

- опанування знаннями щодо представників рослинного, тваринного світу Херсонщини, станами природи та процесами, які відбуваються в ній;

- формування навичок краєзнавчої роботи, проведення екскурсій до різних біоценозів.

- підготовка студентів до роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку з питань формування їх предметної природознавчої компетентності.

1.2. Основними завданнями навчальної (природничої) практики

є:

Методологічні: поліпшення якості професійної підготовки вихователів дошкільних закладів, вчителів початкової школи з природничих дисциплін; підготовки студентів до організації і проведення екскурсій в природі.

Теоретичні: розширення знань про особливості природи Херсонської області; формування наукового світогляду.

Виховні: виховання дбайливого ставлення до природи рідного краю.

Практичні: опанування студентами прийомів та методів природоохоронної діяльності; формування навичок проведення краєзнавчої роботи серед дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; удосконалення вмінь та навичок майбутніх фахівців з проведення спостережень в природі, збору і обробки польового матеріалу.

1.3. Відповідно до вимог освітньо-професійної програми студенти очікуваними результатами передбачаємо формування загальних та фахової компетентностей (subject specific competences) майбутніх вчителів початкової школи. Фахова (професійна) компетентність є системною та складається з:

Предметної природознавчої компетентності — здатності розв'язувати проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина — природа», наявності високого рівня знань про природу, декларативного (наукові теорії, поняття, факти, закони та ін.) і процедурного змісту (знання методів, принципів і прийоми пізнання).

Технологічної компетентності - володіння можливостями використання інноваційних педагогічних технологій в процесі пошуку інформації, визначення рослин за допомогою он-лайн та звичайних визначників рослин з метою формування екологічної культури дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, створення віртуальних гербаріїв рослин та он-лайн екскурсій краєзнавчого та природничого змісту.

Методологічної компетентності – здатності до здійснення процесу, стимулювання пошуків власних шляхів ознайомлення дітей с природним довкіллям та викладання освітньої галузі «Я досліджую світ» початкової школи.

Інформаційної компетентності – здатності до пошуку, збору та перетворення інформації та її критичного та систематичного використання; використання інструментів для створення, представлення та розуміння складної інформації, вміння знаходити інформацію та послуги в Інтернеті, їх пошук та вміння ними користуватися, розуміння значення інформаційних технологій в особистому, соціальному та професійному житті, критичного сприйняття інтерактивних засобів масової інформації, доцільного використання соціальних ресурсів в освітньому процесі.

Дослідницької компетентності що передбачає оволодіння науковим мисленням, умінням спостерігати й аналізувати, висування гіпотези для вирішення спірних питань, виконувати дослідницьку роботу, аналізувати наукову літературу.

Пізнавально-інтелектуальної компетентності – сукупності теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей учителя, що дають змогу здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників освітнього процесу, приймати рішення.

Проектувальної компетентності – вміння визначити напрямок своєї діяльності, її конкретні цілі і завдання на кожному етапі роботи, і передбачати кінцевий результат.

Організаційної компетентності – вміння залучати учнів та дітей дошкільного віку до певної роботи і співробітництво з ними в досягненні поставленої мети в процесі вивчення курсу (участь в екологічних проектах «День Землі», «Кліматичні зміни»).

Стимулюючої компетентності, що передбачає глибокі знання предмета, ерудицію, моральну культуру, гуманне ставлення до дітей, любов і повагу, теплоту і турботу, щирість у ставленні оточення.

Оцінно-контрольної компетентності – вміння здійснювати зворотній зв'язок у своїй роботі.

Аналітичної компетентності – вміння аналізувати завершену справу: компетентність охоплює вміння студента адекватно оцінити власні здібності, можливості, рівень домагань, психологічні особливості; вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, долати критичні педагогічні ситуації тощо.

Рефлексивної компетентності – професійна якість особистості, яка дає можливість найефективніше й адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здатності, що забезпечує процес розвитку та саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності й результативності.

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути такий досвід у сфері **комунікацій:**

- отримувати, аналізувати й використовувати у педагогічній діяльності інформацію щодо екологічного стану і екологічних наслідків втручання людини у довкілля;
- здатність до пошуку шляхів вирішення складних практичних проблем у педагогічній сфері, які стосуються певних екологічних та соціальних проблем;

Після вивчення навчальної дисципліни студент має набути такі якості у сфері **автономності та відповідальності**:

- вміння отримувати, аналізувати і з високим рівнем відповідальності застосовувати екологічну інформацію у процесі розробки і управління процесом екологічного виховання майбутніх вчителів та вихователів.

Відповідно до вимог освітньо-професійної програми майбутній учитель повинен:

- знати назви типових рослин і тварин; будову рослин; типи ґрунтів; особливості рельєфу, водойм, корисних копалин рідного краю; пам'ятки природи; рідкі та зникаючі види рослинного і тваринного світу України та рідного краю; правила поведінки в природі та техніку безпеки.
- вміти правильно збирати рослини у природі для подальшого використання їх у навчально-виховному процесі;
- проводити спостереження та опис об'єктів і явищ живої та неживої природи;
- розрізняти об'єкти і явища неживої природи;
- проводити спостереження за погодою;
- пізнавати рідкі та зникаючі види рослин і тварин;
- вести документацію під час роботи в природі.

Очікуваними результатами проходження практики є сформована природознавча компетентність майбутнього фахівця у галузі дошкільної та початкової освіти. **Предметна природознавча компетентність** являє собою освоєний у процесі ознайомлення з довкіллям досвід діяльності (комплекс компетенцій), що формується на основі сукупності уявлень, знань, умінь, ставлень та оцінних суджень до предметів та явищ природного оточення.

Когнітивна компетентність студентів, отримана в результаті практики, є обізнаність про географічне положення Херсонської області, рельєф, ґрунти, водойми та корисні копалини, особливості рослинних та тваринних угруповань рідного краю, природні території і об'єкти, що підлягають особливій охороні; вміння організовувати та проводити сезонні спостереження під час екскурсій у педагогічній діяльності; досвід отримання інформації з медійних та інформаційних ресурсів; ціннісне ставлення до природного середовища як важливого засобу у професійній діяльності для формування предметної природознавчої компетентності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Навчальна (природничка) практика складається з трьох основних частин: ботаніка, зоологія, основи землезнавства.

Ботаніка

Рослини лісу: видовий склад лісу; ярусна будова лісового угруповання; підріст дерев'яних порід, кущі; кущові та трав'янисті яруси; гриби і лишайники; геоморфологічні особливості дерев'янистих та трав'янистих рослин хвойних та листяних лісів; рослини лісу, що охороняються;

Рослини луків та степів: основні типи луків: заплавні, суходільні, низинні, альпійські; рослини луку за групами – злаки, бобові, осоки, різнотрав'я; бур'яни луків та боротьба з ними; різнотравні та ковилеві; характеристика рослин, їх пристосування до життя в степу; рослини, що охороняються;

Рослини водойм: вода як середовище існування рослин; вищі та нижчі водні рослини; біологічні та анатомо-морфологічні особливості водяних та прибережних рослин; розподіл рослин у водоймі; рослини, що охороняються;

Рослини поля, саду, городу: важливі культурні рослини нашої місцевості; умови та способи їх вирощування; поняття про сівозміни, розміщення культур у сівозмінах; видовий склад та життєві форми бур'янів.

Зоологія

Тварини лісу: тварини хвойного та листяного лісів; пристосування тварин до їх життя в умовах лісу; комахи – шкідники лісу; типи пошкодження рослин; мурашники, їх охорона, значення для лісового господарства; земноводні та плазуни, місця їх мешкання; птахи, розміщення по ярусам лісу; характер гніздування; живлення; способи здобування їжі; сліди діяльності птахів; ссавці; умови їх мешкання, сліди діяльності; охорона корисних тварин лісу;

Тварини луків та степів: пристосування тварин до життя в умовах відкритого простору; комахи – запилювачі рослин; ґрунтова фауна, пристосування до життя в ґрунті; земноводні, плазуни, птахи і ссавці луків, особливості їх поведінки; пристосування тварин (комахи, птахів, ссавців) до життя в степових умовах; охорона тварин луків і степів;

Тварини водойм: пристосування тварин до життя в умовах водного середовища; видовий склад хребетних та безхребетних - мешканців узбережжя та водойм, їх поведінка, способи добування їжі, сліди діяльності; засоби охорони тварин водойм; тварини саду, поля, городу; видовий склад тварин поля, плодового саду, городу, їх поведінка, способи добування їжі, сліди діяльності; заходи боротьби із шкідниками поля, саду, городу; охорона та залучення корисних тварин.

Землезнавство

Орієнтування на місцевості: визначення сторін горизонту за допомогою компасу, сонця, місцевими прикметами; рух за азимутом; визначення відстаней кроками; окомірні зйомка місцевості;

Метеорологічні спостереження: висота сонця над горизонтом; стан атмосфери: температура, вологість повітря, швидкість та напрямок вітру, атмосферний тиск, опади; місцеві джерела забруднення повітря, охорона атмосфери;

Водойми: річка; загальні відомості про річку, температура та колір води; живлення та режим річки, стан води річки, господарське використання та охорона водойм;

Ґрунти: морфологічні ознаки ґрунтів, основні типи ґрунтів даної місцевості, охорона ґрунту та шляхи підвищення його родючості.

Індивідуальні завдання:

Створення накопичувальної теки за визначеними темами:

- «Біосферні заповідники Херсонської області»,
- «Тварини степів, луків та їх охорона»,
- «Видовий склад бур'янів»,
- «Тварини Чорного моря»,
- «Тварини, що занесені до Червоного списку Херсонської області»,
- «Рослини, що занесені до Червоного списку Херсонської області».

Підготовка реферату по одній з тем:

Пристосування рослин до зростання в степовій зоні.

Пристосування рослин до зростання у лісовому угрупованні.

Умови та способи вирощування культурних рослин нашої місцевості.

Пристосування рослин до існування у водоймах.

Характеристика різнотрав'я типчаково-ковилових степів.

Шкідники поля, саду, городу та заходи боротьби із ними.

Тварини степів, луків та їх охорона.

Тварини лісу та їх охорона.

Тварини прісних водойм та їх охорона.

Пристосування тварин до життя в степовій зоні.

Пристосування тварин до життя в умовах лісу.

Земноводні та плазуни, що мешкають в Херсонській області.
Господарське використання та охорона водойм.
Охорона ґрунту та шляхи підвищення його родючості.
Вплив антропогенних чинників на навколишнє середовище.
Вплив клімату на рослинність Херсонської області.
Вплив клімату на тваринний світ Херсонщини.
Характеристика причин ерозії, посухи та перезволоження ґрунтів.

Заняття та екскурсії під час практики

Екскурсія у парки м. Херсона / Екскурсія до лісу / Ботанічний сад ХДУ

Зміст екскурсії:

1. Фенологічні спостереження.
  - висота сонця над горизонтом;
  - тривалість світлового дня;
  - стан атмосфери: температура, швидкість, сила і напрямок вітру;
  - хмарність: хмари, їх класифікація;
  - атмосферні явища: дощ, снігова крупа, грози, град, ожеледь, іній, паморозь, тумани та їх види;
  - народний прогноз погоди (використання загадок, прикмет, приповідок пов'язаних з прогнозуванням та передбаченням змін у погоді).
2. Вивчення рослинних угруповань парків м. Херсона:
  - видовий склад рослин;
  - ярусна будова угруповання; підріст деревних порід, кущових та трав'янистих ярусів;
  - гриби та лишайники;
  - морфологічні особливості дерев'янистих та трав'янистих рослин;
  - рослини, що охороняються.
3. Ознайомлення з тваринами, які мешкають у даній місцевості:
  - видовий склад, пристосування тварин до умов життя у відповідних біотопах;
  - комахи – шкідники біотопу; типи пошкоджень рослин; мурашники, їх значення та охорона;
  - земноводні та плазуни, місця їх мешкання, особливості живлення;
  - птахи, розміщення по ярусам, характер гніздування, живлення, способи добування їжі; значення птахів;
  - ссавці, умови їх існування, охорона корисних тварин.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до Херсонського обласного краєзнавчого музею.

Зміст екскурсії:

1. Рослини луків та степів:
  - основні типи луків: заплавні, суходільні, низинні, альпійські;
  - рослини луків за групами: злаки, бобові, осоки, різнотрав'я;
  - бур'яни луків та заходи, щодо боротьби з ними;
  - степи різнотравні та ковилові: характеристика рослин, їх пристосування до життя в степу;
  - рослини, що охороняються.
2. Тварини луків та степів:
  - пристосування тварин до життя в умовах відкритого простору;
  - комахи - запилювачі рослин;
  - ґрунтова фауна, пристосування до життя в ґрунті;
  - земноводні, плазуни, птахи і ссавці луків, особливості їх поведінки;
  - пристосування тварин (комахи, птахи, ссавці) до життя в степових умовах;

- заходи, щодо охорони тварин луків і степів.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до біосферного заповідника «Асканія-Нова» ім. Ф. Е. Фальц-Фейна

Зміст екскурсії:

- Історія та географічне положення біосферного заповідника;
- Дендрологічний парк;
- Асканійський зоопарк;
- Орнітопарк.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до схилів р. Дніпро

Зміст екскурсії:

1. Орієнтування на місцевості:
  - визначення сторін горизонту за допомогою компасу, Сонця, місцевими прикметами;
  - рух за азимутом;
  - визначення відстаней кроками;
  - окомірні зйомки місцевості;
  - визначення висоти сонця над горизонтом.
2. Водойми:
  - назва річки, витік, гирло, напрямок течії;
  - площа живого перетину річки, швидкість течії води;
  - температура та колір води;
  - живлення та режим річки: межень, паводок, повінь;
  - стан води річки, господарське використання та охорона водойм.
3. Ґрунти:
  - морфологічні ознаки ґрунтів: колір, структура, кислотність;
  - основні типи ґрунтів даної місцевості;
  - охорона ґрунту та шляхи підвищення його родючості.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до плавнів р. Дніпро

Зміст екскурсії:

1. Рослини водойм:
  - вода як середовище існування рослин;
  - вищі та нижчі водні рослини;
  - біологічні та анатомо-морфологічні особливості водяних та прибережних рослин;
  - розподіл рослин у водоймі;
  - рослин, що охороняються.
2. Тварини водойм:
  - пристосування тварин до життя в умовах водного середовища;
  - видовий склад хребетних та безхребетних мешканців узбережжя та водойм, їх поведінка, способи добування їжі, сліди діяльності;
  - засоби охорони тварин водойм.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Екскурсія до узбережжя Чорного моря

Зміст екскурсії:

1. Фізико-географічна характеристика узбережжя Чорного моря (Херсонська область):
  - клімат;

- рельєф, особливості шельфової зони Чорного моря.
2. Флора Чорного моря:
Чорне море як середовище існування рослин:
- зостери (*Zostera*) (*камки або морської трави*);
  - кладофори (*Cladophora*);
  - цистозейри бородатої (*Cystoseira barbata*);
  - ентоморфи кишечниці (*Ulva intestinalis*)
3. Фауна Чорного моря:
Прийняття до життя в умовах солоного водного середовища:
- ссавців;
  - птахів;
  - риб;
  - молюсків;
  - безхребетних тварини.

Камеральна обробка зібраного матеріалу.

Методичні рекомендації

Навчальна природнича практика є завершенням вивчення курсу «Основи природознавства з методикою». Під час практики студенти повинні розвинути свої індивідуальні здібності і закріпити навички спостереження за живою и неживою природою.

3.Засоби діагностики успішності навчання

Поточний контроль здійснюють методисти протягом всієї практики (контроль часу перебування на базі практики, якість ведення поточних записів і складання підсумкового звіту, вчасне виконання індивідуальних завдань тощо).

Форма контролю – залік.

«**Зарховано**» ставиться, коли всі завдання практики виконано в повному обсязі, звіт оформлено за всіма вимогами й подано у встановлений термін. Виявлено вміння: правильно збирати рослини у природі для подальшого використання у навчальному процесі; проводити спостереження та опис об'єктів і явищ живої та неживої природи; пізнавати об'єкти і явища неживої природи; користуватись простішими приладами для орієнтування і вимірювання на місцевості; проводити спостереження за погодою; пізнавати рідкі та зникаючі види рослин і тварин; вести документацію під час роботи в природі; продемонстрована активність та ініціативність у виконуваний роботі.

«**Не зарховано**» ставиться, якщо завдання практики не виконано або виконано в неповному обсязі. Звітна документація недооформлена або оформлена з помилками. Виявлені проблеми у: проведенні спостереження та описі об'єктів і явищ живої та неживої природи; користуванні простішими приладами для орієнтування і вимірювання на місцевості; проведенні спостережень за погодою; визначенні рідких та зникаючих видів рослин і тварин; веденні документацію під час роботи в природі; продемонстрована пасивність та безініціативність у виконуваний роботі.

Вимоги до звіту

Студенти повинні подати такі звітні документи і матеріали:

1. Щоденник навчальної (природничої) практики;
2. Щоденник – звіт;
3. Електронний варіант звіту (документ повинен мати назву «Звіт_Іванов І.І._111гр.»).

Підведення підсумків

Підсумки практики підводяться у процесі складання студентом заліку комісії у складі керівників практики від кафедри. Результати складання заліку з навчальної практики заносяться до залікової відомості, виставляються у заліковій книжці студента.

Студент, який не виконав програму практики, отримав незадовільну оцінку під час складання заліку, відраховується з університету. За результатами проведення практики проводиться загально курсова підсумкова конференція.

4. Список рекомендованої літератури.

Основна:

1. Бойко М. Ф. Растительный мир Херсонской области / М. Ф. Бойко, Н. В. Москов, В. И. Тихонов – Симферополь: Таврия, 1987. – 142 с.
2. Бойко М.Ф., Подгайний М.М. Червоний список Херсонської області: Рідкісні та зникаючі види рослин, грибів та тварин / М.Ф. Бойко, М. М. Подгайний. – Херсон: «Айлант», 2002. – 27 с.
3. Ванжа С. М. Організація і проведення прогулянок: молодший дошкільний вік / С. М. Ванжа, Т. І. Ожимова. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – 208 с.
4. Єлін Ю. Я. Шкільний визначник рослин / Ю. Я. Єлін, С. І. Івченко, Л. Г. Оляницька – К.: Рад. школа, 1988. – 404 с.
5. Ковальчук Г.В. Зоологія з основами екології. – [2-ге вид., випр. та доп.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 615 с.
6. Мороз І. В. Ботаніка з основами екології / І. В. Мороз, Б. К. Гришко-Богменко – К.: Вища шк., 1994. – 240 с.
7. Олійник Я. Б. Загальне землезнавство : [навч. посібник] / Я. Б. Олійник, Р. П. Федорищак, П. Г. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 247 с.
8. Панова Л. С. Степові рослини / Л. Панова, В. Протопопова. – К.: Рад. школа, 1983. – 190 с.
9. Польовий практикум з дисциплін кафедри ботаніки для студентів I – III курсів природничих спеціальностей вищих навчальних закладів / [Бойко М.Ф., Мельник Р.П., Мойсієнко І.І., Ходосовцев О.Є.]. – Херсон: ХДУ, 2004. – 92 с.
10. Природа Херсонської області : [фізико-географічний нарис]. – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – 200 с.
11. Хржановський В. Г. Ботаніка / В. Г. Хржановський, С. П. Пономаренко – К.: Вища шк., 1993. – 328 с.

Допоміжна:

2. Грущинська І. В. Альбом друга природи. Пори року : навч. посіб. для початкової школи / І. В. Грущинська. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. – 56 с.
3. Кукалець М.В. Методика викладання природознавства у початковій школі : навчально-методичний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання студентів спеціальності «Початкова освіта» : [навч. посібник] - Львів.: «Новий Світ-2000», 2013. 223 [1] с.
4. Култаєва О. В. Природознавство. 2 клас : [цикл сезонних екскурсій «Барви природи» : інноваційний підхід до проведення екскурсій у початковій школі] / О.В. Култаєва. – Х. : Гімназія, 2013. – 64 с.

Інформаційні ресурси:

<http://khersonregion.com/>
<http://artkavun.kherson.ua/>
<http://dereva.at.ua/>
<http://cikavo.net/>
<http://cikavosti.com/cikavi-fakti-pro-lisah-ta-dereva/>
<http://abetka.ukrlife.org/prykazky.html>
<http://www.library.kherson.ua/young/tavrica/litopys/litopys.htm>
http://www.blacksea.su/floraandfauna_page.html